

Sadržaj

KAKO SE <i>Compasito</i> KORISTI.....	2
Početak sa programom <i>Compasito</i>	2
Cilj programa <i>Compasito</i>	2
Učenje kroz iskustvo	3
Moderatorstvo.....	5
Nivoi dečjeg razvoja	5
Saveti za rad moderatora	7
Aktivnosti.....	9
Telo znanja.....	9
Kalendar ljudskih prava	12
Dečaci ne plaču!.....	16
Scene sa siledžijama	19
Igre sa slikama	23
a. Deo slike.....	23
b. Opis ispod slike	24
c. Oblačići.....	24
Marionete pričaju priču	26
Plovidba u nove krajeve.....	28
Istupite korak napred	35
Bitka za pomorandžu	39
Mi smo porodica	41
Šta mi se sviđa i šta radim	43
Koja je tvoja pozicija?	45

KAKO SE *Compasito* KORISTI

„Nijedno dete ne može da uči o ljudskim pravima u okruženju koje i samo nema i ne **podstiče** kulturu poštovanja ljudskih prava. Najvažniji način na koji jedan moderator može da doprinese tome da dete shvati ljudska prava jeste da stvori takvo okruženje.”

Početak sa programom *Compasito*

Namena ovog poglavlja je da pruži podršku vama, moderatoru, pomoću praktičnih informacija o tome kako se *Compasito* koristi. Međutim, nemojte dozvoliti da vas previše „kako da” i „treba da” obeshrabri. Niko ne poznaje vaš kontekst i vašu decu bolje od vas. Iskoristite informacije i savete koji su za vas korisni i sprovedite aktivnosti u okviru svoje grupe. Kada imate pitanja, ovde možete pronaći neke praktične odgovore. Ako stvorite okruženje u kome se poštuju i podstiču detetova ljudska prava, to dete uči o ljudskim pravima!

Za razliku od planova za izvođenje nastave koji se koriste u školskom planu i programu, *Compasito* je osmišljen tako da se može prilagoditi velikom broju situacija u kojima deca uče o ljudskim pravima, od letnjih kampova i vannastavnih aktivnosti do omladinskih grupa i izleta, kao i u formalnim školskim učionicama. Iako je za mnoge *Compasito* aktivnosti potrebna priprema, mogu se izvoditi gotovo bilo gde i u bilo koje vreme. Pronalaženje trenutka u kome su deca najprijemčivija za učenje o ljudskim pravima, što može da bude u trenutku kada dođe do nekog sukoba u grupi, ali i kada je grupa slavljenički raspoložena, predstavlja deo obuke: vaš teren!

Ovo poglavlje obuhvata **sledeće** teme:

- Cilj programa *Compasito*
- Učenje kroz iskustvo
- Moderatorstvo
- Stilovi razmišljanja i učenja
- Nivoi dečjeg razvoja
- Šta je *Compasito* aktivnost?
- Konvencija o pravima deteta kao temelj
- Odabir aktivnosti
- Prilagođavanje aktivnosti
- Saveti za podsticanje učešća
- Saveti za moderatorstvo
- Obrazovanje o ljudskim pravima pronaći ćete u Poglavlju II, Odeljak 1, str. 25.

Cilj programa *Compasito*

Compasito želi da unapredi dečje znanje, veštine, vrednosti i stavove koji su im potrebni da bi učestvovali u društvu, poznavali svoja prava i prava drugih i štitili ih. Na taj način deca mogu aktivno da učestvuju u izgradnji kulture u kojoj se poštuju ljudskih prava.

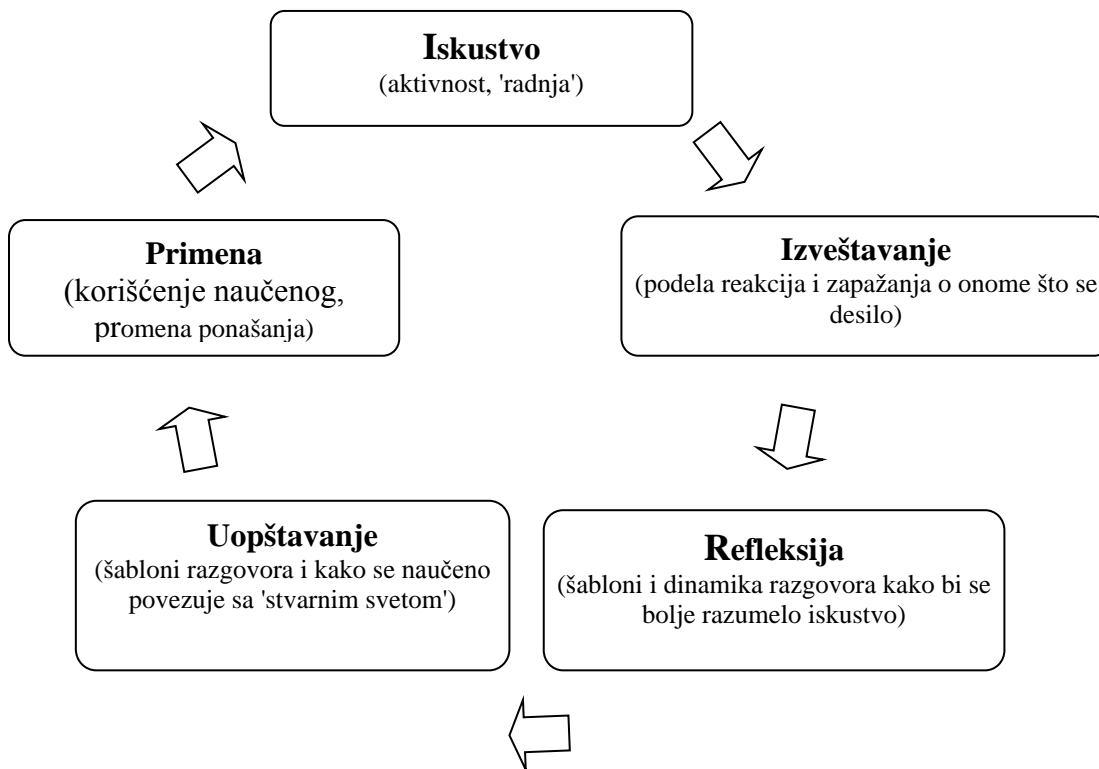
Da bi se taj cilj postigao, *Compasito* aktivnosti za učenje su osmišljene tako da:

- počnu od onoga što deca već znaju, kao osnove za istraživanje novih ideja i pogleda,
- podstiču decu da aktivno učestvuju u razgovoru i da što je više moguće uče jedni od drugih,
- inspirišu decu i omogućuju im da ono što su naučili pretvore u jednostavna ali smisljena dela kako bi podržali pravdu, jednakost i ljudska prava,
- odražavaju vrednosti Konvencije o pravima deteta (KPD) i podstiču kulturu poštovanja ljudskih prava među decom.

Stavovi i vrednosti koje se odnose na komunikaciju, **kritičko razmišljanje**, zagovaranje, odgovornost, toleranciju i poštovanje drugih se ne mogu naučiti od drugih, to se mora naučiti kroz iskustvo. Zbog toga aktivnosti u okviru programa *Compasito* podstiču saradnju, učešće i aktivno učenje. Cilj im je **holističko učešće** dečjih glava, srca i ruku. Samo će se dete koje razume da se ljudska prava razvijaju od osnovnih ljudskih potreba i oseća empatiju prema drugim ljudskim bićima lično zauzeti da zaštiti ljudska prava drugih.

Učenje kroz iskustvo

Kako da stvorimo to shvatanje i empatiju kod deteta? Obrazovanje iz oblasti ljudskih prava bavi se obrazovanjem koje dovodi do promene, kako na ličnom planu, tako i na društvenom. Da bi se ta promena postigla, *Compasito* aktivnosti se zasnivaju na ciklusu učenja koji se sastoji od pet faza:

Iako sve ove faze nisu uvek očigledne ili se ne dešavaju ovim redosledom, one su implicitno prisutne u svakoj *Compasito* aktivnosti.

Ova metodologija učenja kroz iskustvo omogućuje deci da razviju i promene saznanja, veštine, stavove i vrednosti u bezbednom okruženju koje istovremeno predstavlja i izazov i zabavu. **Budući** da uvažava detetovo iskustvo i **podstiče** decu da preuzmu odgovornost za sopstveno učenje, učenje kroz iskustvo **podstiče** učešće, veru u sebe i samopouzdanje. Svaka faza u ovom ciklusu ceni proživljeno dečje iskustvo uz istovremeno podsticanje da se deca verbalno izraze, opažaju, komentarišu, preispituju i izvode zaključke.

Iskustvo

Cilj faze 1 nije da se **dođe** do „tačnih odgovora“, **već** da se svako dete stimuliše da oformi svoje mišljenje, teoriju i osećanja. U većini slučajeva ti odgovori se pronalaze u dotadašnjem detetovom iskustvu, a ne u onome što su naučili u školi. Na primer, u okviru aktivnosti „Bilo je to davno...“, str. 125, deca shvataju rodne stereotipe kada čuju dobro poznatu priču u kojoj su uloge polova obrnute. U „Letnji dečji kamp“, str. 205, deca se **suočavaju** sa svojim nesvesnim predrasudama kroz poznati proces odabira drugara za igru.

Izveštavanje

Faza 2 **podstiče** decu da verbalno izraze svoja **osećanja** i reakcije. Na primer, u delu „Osvrt i ocena“ za svaku *Compassito* aktivnost deca odgovaraju na pitanja kao što su „Kako ti se činila ova aktivnost?“, „Kako si se osećao/la tokom ovog iskustva?“ ili „Šta se desilo tokom ove utakmice?“ Takva otvorena pitanja **omogućuju** izražavanje **najrazličitijih** ličnih mišljenja u **neosuđujućem** kontekstu.

Značaj faze osvrta je neprocenjiv. Bez adekvatnog vremena da se porazgovara o **dečjim** odgovorima i da se oni eksplicitno povežu sa ljudskim pravima, aktivnost je u najboljem **slučaju** samo igra, vreme za zabavu koje se može brzo zaboraviti. U najgorem **slučaju**, ona može da **učvrsti** negativne stavove i stereotipe, navede zunjenu decu na stranputicu ili čak da uzburka bolne emocije, a da se njima ne pozabavi. Ako nemate vremena za osvrt, ne sprovodite aktivnost.

Refleksija

Faza 3 pomera decu dalje od iskustva proživljenog tokom aktivnosti do njenih konceptualnih implikacija. Na primer, diskusija koja sledi nakon veoma aktivne igre kao što je „Dolaze nevidljivi“, str. 171, navodi decu na razmišljanje o tome da igra može da se doživi kao metafora za ksenofobiju. U aktivnosti „Keks **čudovište**“, str. 95, na primer, deca doživljavaju vrednost saradnje, ali se u naknadnoj refleksiji od njih traži da to **otkriće** verbalno izraze. Postavljanje pitanja kao što su „Da li si nekada doživeo/la tako nešto u svom životu?“ ili „Da li poznaješ nekoga takvog?“ pomaže deci da povežu stvari.

Uopštavanje

Faza 4 povezuje iskustvo aktivnosti sa „realnim svetom“ uopšte, a **naročito** sa **načinom** na koji se ljudska prava doživljavaju u svakodnevnom životu. Na primer, nakon simulacijske aktivnosti kao što je „**Čorave** bake“, str. 67. ili „Nemi govornik“, str. 160, deca razgovaraju o tome kako **fizički** invaliditeti mogu da im **ograniče** uživanje u ljudskim pravima. Faze 3 i 4 su **naročito** delotvorne kada je **reč** o podsticanju nezavisnog mišljenja i stvaranju prilika da deca **uče** jedni od drugih. **Međutim**, učenje je veoma individualno: **neće** svako dete **naučiti** istu stvar **učestvujući** u istoj aktivnosti i razgovorima i te razlike u odgovorima se moraju poštovati.

Primena

U fazi 5 deca istražuju šta oni sami mogu da urade da bi se rešili problemi poštovanja ljudskih prava. Preduzimanje mera nije samo **logičan** ishod procesa **učenja**, **već** i **značajno** sredstvo za **utvrđivanje** novog znanja, veština i stavova koji čine osnov za **sledeću** rundu ciklusa. Ona je i **ključni** element za razvoj aktivnog **učešća** građana u demokratiji: pojedinci su bitni, čak i deca. Na primer, aktivnost „Ustav za našu grupu“, str. 56, navodi grupu da unapredi sopstvena prava i obaveze, da se na njih poziva i da ih po potrebi demokratski preispituje, dok „Svaki glas je bitan“, str. 103, **podstiče** decu da **pronađu** demokratske metode za donošenje grupnih odluka.

Iako su aktivnosti u programu *Compassito* usmerene ka tome da se deca **uključe** i da im bude zabavno, one imaju i svoju svrhu **budući** da deci pružaju priliku da primene ono što su **naučili** u svojim društvenim okruženjima. **Većina** aktivnosti ima deo koji se naziva „Ideje za delanje“. Delanje može da bude individualno i da svoj izražaj **pronađe** samo u privatnom životu deteta, kao što je novi stav prema **braći** i sestrama. Delanje može da bude i kolektivno i da za posledicu ima stvaranje novih pravila u učionici ili **načina** na koji se rešavaju sukobi tokom igre. I internet pruža nove i jednostavne **načine** da deca "delaju" kada je **reč** o globalnim problemima poštovanja ljudskih prava. Na primer, da biste dobili neke ideje za delanje proverite veb sajtove nevladinih organizacija koje se bave ljudskim pravima i zaštitom životne sredine.

Međutim, kog god nivoa i tipa da je, delanje koje deca preduzimaju treba da bude dobrovoljno i da dete samo njime upravlja. Moderator može da **podstiče** decu i da im pomaže da **pronađu** **odgovarajuće** načine delanja kako bi postigli svoje ciljeve. **Međutim**, motivacija da se dela mora da **potiče** od same dece. U suprotnom, deca ne **uče** da postanu aktivni **građani** **već** da slede uputstva dobijena od nekog autoriteta.

Čak i u maloj grupi mogu da postoje razlike u spremnosti i volji dece da delaju. **Neće** svi koji žele nešto da preduzmu hteti da delaju na isti **način**. Moderator treba da pomogne deci da **pronađu** nekoliko opcija za delanje u kojima **će** oni **moći** da izraze svoje **različite** sposobnosti i interesovanja.

Pored toga, moderator igra **ključnu** ulogu u stimulanju dece da razmišljaju o svojim iskustvima, a **naročito** da svoje brige povežu sa ljudskim pravima. Na primer, deca mogu nezavisno da **odluče** da njihova škola treba bolje da prihvata

novopridošlu decu, ali će im možda biti moderator da svoje delanje povežu sa principom nediskriminacije u okviru ljudskih prava.

Moderatorstvo

Compasito koristi reč moderator za ljude koji pripremaju, predstavljaju i koordiniraju aktivnosti i stvaraju okruženje u kome deca mogu da uče o ljudskim pravima, da ih doživljavaju i da eksperimentišu sa njima. Moderator priprema scenu, stvara okruženje u kojem se ljudska prava poštuju, ali deca su glavni akteri na toj sceni. Međutim, ne postoji savršeno kruženje za učenje o ljudskim pravima. Čak i situacije u kojima deca međusobno krše prava mogu da postanu iskustvo iz koga se uči. Uspeh bilo koje aktivnosti, međutim, zavisi prvenstveno od takta, veštine i iskustva moderatora.

Mnogi ljudi koji rade sa decom nisu upoznati sa ulogom moderatora i smatraju da je teška, pa čak se nelagodno osećaju u njoj. Oni svoju tradicionalnu ulogu „vođe“ ili „nastavnika“ uzimaju zdravo za gotovo. Većina dece je takođe navikla da se oslanja na odraslu osobu kao izvor informacija; međutim, deca su spremnija da prihvate odgovornost za sopstveno učenje nego što su odrasli spremni da se odreknu svoje uloge autoriteta i stručnjaka. Međutim, moderatorstvo nije teško i većina moderatora to nauči „kroz rad“, pod uslovom da shvataju i prihvataju pomeranje centra na dete i učenje kroz iskustvo.

Umetnost moderatorstva zahteva ne samo pomeranje centra, već i visok nivo samosvesti. Pošto ponašanje odraslih iz njihovog okruženja veoma snažno utiče na decu, moderatori moraju da vode računa o tome da i sami budu model vrednosti poštovanja ljudskih prava kakav žele da prenesu na decu. Aktivnost o rodnim stereotipima, na primer, biće beskorisna ako moderator redovno pokazuje rodnu pristrasnost. Zbog toga moderator mora da prepozna i prizna sopstvene predrasude i pristrasnosti i da se pozabavi njima, tim pre ako su usmerene prema deci u grupi.

Nivoi dečjeg razvoja

Aktivnosti u programu *Compasito* su namenjene deci uzrasta između šesti trinaest godina, iako mnoge mogu lako da se prilagode mlađoj i starijoj deci kao i odraslima. Detinjstvo je idealno vreme da se uvede obrazovanje o ljudskim pravima zbog toga što iako mala deca već imaju snažne vrednosti i stavove, oni su i prijemčivi za nove poglede na svet i iskustva. Za razvijanje vrednosti kao što je poštovanje drugih i tolerancija različitosti ili veština kao što su empatija i kritičko razmišljanje potrebne su godine. Nikada nije suviše rano da se počne!

Deca se istovremeno još uvek veoma oslanjaju na savete i podršku odraslih, naročito od svojih porodica, vaspitača i nastavnika, kao i od vršnjaka. Neke vrednosti i stavovi koji se odnose na ljudska prava koje *Compasito* neguje mogu da budu u suprotnosti sa onima na koje deca nailaze u drugim delovima svojih života. Potencijalni konflikt se može izbeći ako se roditeljima, nastavnicima ili vođama zajednice objasne ciljevi i metodi programa *Compasito*. Moderatori moraju da imaju osećaj za potencijalne sukobe, kako u samom detetu, tako i u detetovom domu, školi ili društvenom okruženju. U svakom slučaju, dete na bilo kom razvojnom uzrastu ne treba da bude centar takvih sukoba.

Iako je svako dete jedinstveno, spisak u nastavku sažeto prikazuje glavne karakteristike grupa ovog uzrasta. Vešt moderator mora da razume razvojni nivo grupe i da odabere i/ili prilagodi aktivnosti tako da budu u skladu sa njihovim psihičkim, kognitivnim, emotivnim i socijalnim razvojem.

6 i 7 godina:

Fizički razvoj

- Uživaju u aktivnostima na otvorenom koje su kratke, ali energične.
- Više vole manuelne zadatke, naročito ako se uz to razvijaju određene fizičke veštine.

Kognitivni i emotivni razvoj

- Vole da pričaju ali im pažnja kratko traje i imaju poteškoća u slušanju drugih.
- Veoma su radoznali.
- Najbolje uče kroz fizičko iskustvo.
- Teško im je da donose odluke.

- Umeju da čitaju i pišu, ali su im te veštine još uvek u početnim fazama.
- Imaju veoma bujnu maštu i lako se upuštaju u različite uloge i maštovite igre.
- Vole priče o prijateljstvu i superherojima.
- Uživaju u crtanim likovima.

Socijalni razvoj

- Imaju izražen takmičarski duh.
- Ponekad im je teško da saraduju.

8 do 10 godina

Fizički razvoj

- Čini se kao da imaju beskonačno mnogo fizičke energije.

Kognitivni i emotivni razvoj

- Vole da uče nove stvari, ali ne uvek detaljno.
- Svesniji su razlika i toga da ostali nisu svi jednaki.
- Uživaju u rešavanju zadataka.
- Uživaju u igrama tipa pitanja i odgovori.
- Može veoma da ih frustrira ako ono što urade ne ispunjava njihova očekivanja.

Socijalni razvoj

- Uživaju u većoj nezavisnosti ali im je i dalje potrebna podrška.
- Vole da pričaju i diskutuju o stvarima sa svojim vršnjacima.
- Mogu veoma kritički da se odnose i prema sebi i prema drugima.
- Sposobniji su da saraduju.
- Vole da pripadaju grupi.
- Počinju da idealizuju stvarne heroje, TV lica i sportiste umesto crtanih likova.

11 do 13 godina

Fizički razvoj

- Fizički veoma sazrevaju iako te promene znatno variraju među decom i mogu da se previše njima opterećuju i da se osećaju nelagodno.

Kognitivni i emotivni razvoj

- Znatno su sposobniji da razmišljaju apstraktno.
- Uživaju da se raspravljaju i diskutuju.
- Neke igre su im predvidljive i dosadne; više vole složene aktivnosti u kojima je potrebno da se smišljaju jedinstvene strategije i proizvodi.
- Teže savršenstvu u onome što rade.
- Počinju da uviđaju da neka priča ili događaj može da se posmatra iz više uglova.
- Pokazuju sve veće interesovanje za društvene i tekuće događaje.

Socijalni razvoj

- Sve ih više interesuje šira društvena i fizička sredina.
- Uživaju da ispituju svoje granice i granice drugih.
- Sposobni su da istovremeno kombinuju igru i ozbiljan rad.
- Više ih brine kakav utisak ostavljaju na druge.
- Vole da uče od uzora.
- Počinju da razvijaju napredniju igru u grupama i timovima.
- Vole da saraduju u postizanju zajedničkih ciljeva.
- Pod velikim su uticajem stavova i ponašanja vršnjaka.

Saveti za rad moderatora

Svaki moderator mora da raspolaze kratkim tehnikama i aktivnostima za posebne namene. One su obično korisne kada je reč o motivaciji grupe, uključivanju dece u proces, privlačenju pažnje, razbijanju napetosti ili otpora, zadobijanju poverenja ili buđenju interesovanja ili, jednostavno, za probijanje leda ili malo zabave!

Evo nekoliko dokazanih favorita. Riznica drugih može da se **pronađe** na internetu na sajtovima kao što su Salto-Centar za podršku mladima: www.salto-youth.net

Probijanje leda / Zagrevanje / **Početak**

Za pokretanje grupe i izgradnju solidarnosti.

- **Grupna mrtva priroda:** Zatražite od dece da ponesu po jedan predmet od kuće koji im je posebno bitan. Svako dete daje objašnjenje o svom predmetu koji se zatim dodaje grupnoj izložbi.
- **Ja isto!:** Objasnite da deca moraju da **pronađu** ostale sa kojima imaju **zajedničke** karakteristike. Zatim odaberite nekoliko kategorija (npr. mesec u kome su **rođeni**, broj **braće** i sestara, **način** vezivanja **obuće**). Ako su okolnosti povoljne, koristite osetljivije kategorije (npr. religija, jezik kojim govore, boja kože).
- **Vruće stolice: Poredajte** stolice u zatvoreni krug i zatražite od dece da sednu. Stanite u sredinu kruga i objasnite da **ćete reći** svoje ime i nešto o sebi. Kada to **učinite**, svi na koje se isto to odnosi moraju na promene stolicu (npr. „Zovem se X i levoruk/a sam“, „Zovem se X i imam **mačku**“ ili „Zovem se X i ne volim da jedem _____“). Pokušajte i sebi da **nađete** stolicu. Osoba koja ostane bez stolice zatim kaže nešto **slično** o sebi. Nastavite sve dok **većina** dece ne dobije priliku da se predstavi na ovakav način.
- **Portreti:** Podelite decu u parove i svakom dajte list papira i olovku. Objasnite da svako treba da nacrtu brzu skicu druge osobe i da postavi neka pitanja (npr. ime, hobi, **neočekivana činjenica**), koja će postati sastavni deo portreta. Ova aktivnost treba da traje kratko i treba svakoga da podstaknete da nacrtu svoj portret i da napiše ime u što je **moguće većem** formatu. Zatim zatražite od svakog deteta da pokaže svoj portret i da „original“ predstavi grupi. Da biste olakšali **učenje** imena, **okačite** portrete negde gde svi mogu da ih vide.
- **Timski rad:** Podelite decu u male timove i ostavite im vremena da otkriju koje **zajedničke** karakteristike imaju (npr. kultura, izgled, lični ukus, hobiji). Zatražite da se nazovu u skladu sa **zajedničkim** karakteristikama. Svaka grupa zatim sebe predstavlja drugima i objašnjava zašto se tako zove.

Podizanje energije

Da biste podigli energiju grupe ili je ojačali.

- **Lanac:** Zatražite od dece da stanu ukруг zatvorenih **očiju**. Neka se uhvate za ruke i ispereraju tako da naprave **čvor**. Zatim im kažite da otvore oči i da pokušaju da se otpetljaju a da ne puštaju ruke.
- **Vatromet:** Napravite male grupe i dajte im zadatak da proizvedu zvukove i gestikuliraju kao da prave **različite** vatromete. Neki su bombe koje šište i eksplodiraju. Neki imitiraju petarde pljeskanjem ruku. Neki su spirale koje se vrte ukруг i tako dalje. Neka svaki **član** grupe svoju **tačku** izvodi zasebno, a zatim cela grupa održi veliki nastup.
- **Grupna sedeljka:** Zatražite od dece da stanu ukруг tako da im se nožni prsti dodiruju. Zatim zatražite da sednu tako da im se prsti i dalje dodiruju. Ako kultura to dozvoljava, deca mogu da stanu ukруг i jedan iza drugog i da

stave ruke na ramena onog ispred sebe. U tom slučaju, kada sednu, svako će sedeti na kolenima deteta iza sebe. Naravno, nijedna od verzija nije pogodna za grupe u kojima neko dete ima fizički invaliditet.

- Prašuma: Stanite u sredinu i zatražite od dece da vas oponašaju, proizvodite različite zvukove i gestovima oponašajte različite aspekte šume (npr. ptice, insekte, šuštanje lišća, duvanje vetra, glasanje životinja) tako što ćete puckati prstima, tapkati se po bokovima, pljeskati rukama i imitirati životinje. To će zvučati kao prašuma.
- Tihi kalendar: Zatražite od cele grupe da se poređa u liniju prema redosledu rođenja. Međutim, da bi to postigli, ne smeju da koriste reči. To isto možete da učinite i na osnovu broja cipela, broja sati koje nedeljno provedu ispred TV-a ili bilo kog drugog zanimljivog ličnog podatka.
- Oluja: Maloj grupi dece zadajte različite zvukove i gestove (npr. vetar, kiša, munja, grom). Zatim dočarajte lagani početak oluje, izvodeći različite zvukove poput orkestra (npr. „A zatim je sevnula munja! I puknuo je grom!“), sve do kraja oluje.
- Tri kruga: Zatražite od dece da stanu u krug i da u mislima odaberu drugo dete, ali da nikome ne govore koga su odabrali. Objasnite da kada vi kažete „Kreni“, oni treba tri puta da oprče oko deteta koje su odabrali. Nastaće potpuni haos, ali je baš zabavno, jer svi jure nekoga i počnu da trče za njim istovremeno.
- Čamac za spasavanje! – Prvo pokažite „čamac za spasavanje“: dvoje se uhvati za ruke da bi napravili čamac; putnici stoje unutar tog čamca. Zatim objasnite da će svako ići na put: „U početku, more je mirno i svi uživaju u putovanju. Zatim, iznenada, brod udari u stenu. Svi moraju da se ukrcaju u čamce za spasavanje u grupama od troje (ili jedno, ili četvoro, itd.)“: Zatim deca naprave „čamce za spasavanje“ i uzmu odgovarajući broj putnika. Obično se neko „utopi“. Zatim kažite deci da se vrate na brod i nastavite priču. „Sada brod nastavlja mirno putovanje... ali iznenada se digno uragan. Brod tone. Svi trče u čamce, dvoje po dvoje.“ Nastavite u istom stilu kroz nekoliko „brodoloma“.

Prilike za ocene i refleksiju

Na kraju dana ili časa.

- Dodavanje loptom: Deca se dobacuju loptom. Svako dete koje uhvati loptu izgovara jednu stvar sa aktivnosti koju je naučilo ili koju može da primeni.
- Zajednički sažetak: Postavite pitanje koje pomaže u sažimanju (npr. „Šta će vam posebno ostati u sećanju u vezi sa današnjom aktivnošću?“ ili izjavite nešto otvorenog tipa (npr. „Pokušajte da smislite neku reč ili frazu koja ukratko opisuje vašu osećanja na kraju današnjeg dana“ ili „Još uvek mi nije jasno...“). Zatražite od dece da po redu odgovaraju.
- Grupna oglasna tabla: Svako dete po redu dodaje po jednu reč ili sliku na grupnu tablu i objašnjava zbog čega to predstavlja nešto važno što je osetilo ili naučilo.
- Puštanje goluba mira: Moderator se ponaša kao da drži važan predmet u rukama (npr. pticu, novorođenče) i poziva svako dete da mu nešto kaže dok ga predaje onome do sebe. Nakon što „predmet“ prođe svu decu, oni se okupe u uzani krug i zajedno ga puste da ode.

Aktivnosti

Telo znanja

Nisam ni znao/la koliko znam!

Teme	Diskriminacija, obrazovanje i slobodno vreme, zdravlje i dobrobit
Nivo složenosti	Nivo 1
Uzrast	7–13 godina
Trajanje	2 časa od 60 minuta
Veličina grupe	4–30 dece
Vrsta aktivnosti	Pravljenje kolaža, razgovor
Opis	Deca ispunjavaju konturu tela znanjem i veštinama koje se odnose na različite delove tela. Razgovaraju o tome kako da steknu to znanje i šta se dešava ako nemate priliku ili pravo na to, ili ako se delovi vašeg tela nisu razvili kako bi trebalo.
Ciljevi	<ul style="list-style-type: none">• Otkrivanje sopstvenih sposobnosti i znanja, kao i sposobnosti i znanja koje imaju drugi• Podizanje svesti o mestima gde se uči• Razgovor o pravu na obrazovanje• Sticanje svesti da ljudi imaju različite sposobnosti
Priprema	<ul style="list-style-type: none">• Prikupite časopise.
Materijali	<ul style="list-style-type: none">• Veliki list papira• Markeri• Časopisi za seckanje slika• Makaze, lepak i ostali materijal za pravljenje kolaža

Uputstva

1. čas:

1. Predstavite temu tako što ćete podsetiti decu da oni imaju ljudsko pravo da mogu da uče i da se razvijaju što je više moguće. Vodite računa o tome da oni već imaju dovoljno znanja i veština o kojima verovatno ne razmišljaju. Zatražite od njih, na primer, da navedu neke stvari koje znaju da urade, a koje nisu znali kada su imali pet ili šest godina (npr. da čitaju, pišu, broje novac, gledaju na sat). Objasnite da se ova aktivnost bavi pravom na učenje i razvoj.
2. Podelite decu u grupe od po četvoro i svakoj grupi dajte list papira dovoljno velik da nacrtaju konturu jednog deteta na njemu, kao i materijal za pravljenje kolaža. Objasnite aktivnost.
 - Svaka grupa će nacrtati konturu jednog deteta u prirodnoj veličini.
 - Zatim razmislite šta znate i šta najbolje umete da uradite. Za svaku stvar koju umete da uradite, razmislite koji deo tela vam je za to potreban. Uključite fizičke (npr. pevanje, vožnja bicikla), mentalne (npr. matematika, pamćenje viceva) i lične veštine (npr. prijateljstvo, čuvanje tajne).
 - Zatim to znanje ili sposobnost učinite vidljivim: nacrtajte, naslikajte ili nalepите nešto što predstavlja te stvari na delu tela koji biste koristili. Na primer, ako vam dobro ide fudbal, možete da nacrtate fudbalsku loptu na nozi (ili glavi?) tela; ako dobro čitate, možete da isečete knjigu i da je stavite blizu očiju ili glave na toj figuri; ako lepo pevate, možete da prikazete muzičke note kako izlaze iz usta figure).
 - Razmislite i o ostalim stvarima koje znate i umete da uradite, ne samo o onome što vam najbolje ide.
3. Pustite decu da se bave ovim zadatkom dok ne budu smatrala da su manje-više popunili celo telo crtežima, slikama, sloganima itd.
4. Okupite decu i zatražite od svake grupe da „predstavi” svoje „dete” ostalima i da objasni neke od veština i znanja koja su uključili. Ako je moguće, ostavite ta tela na zidu do sledećeg časa.

2. čas:

1. Zatražite od dece da skupe svoje figure:
 - Ponovo razmislite o znanju i sposobnostima koje ste ilustrovali na svom detetu. Kako ste stekli to znanje ili sposobnost? Koje to mesto ili osoba, institucija ili situacija vam je pomoglo da naučite te stvari? Na

- primer, možda ste naučili da pletete ili igrate karte od babe i dede, možda ste neku igru naučili od dece iz komšiluka ili ste naučili istoriju svoje zemlje u školi.
- Kada možete da otkrijete gde ste stekli određeno znanje i veštine, nacrtajte strelicu od mesta koje predstavlja tu veštinu do ivice papira i napišite ime izvora učenja.
2. Ponovo okupite decu i zatražite im da predstave svoje rezultate celoj grupi. Nabrojite izvore učenja kao što je pomenuto i proverite stavke svaki put kada se pomenu.

Osvrt i ocena

1. Osvrnite se na aktivnost tako što ćete postaviti pitanja poput ovih:
 - Da li je bilo lako pronaći stvari koje možete da uradite?
 - Da li se kolaži mnogo razlikuju?
 - Da li ste zaboravili neku važnu sposobnost na kolažu?
 - Da li se u svakom slučaju sećate gde ste naučili neku veštinu/sposobnost?
 - Da li ste uvek nešto naučili na jednom mestu / sa jednom osobom?
 - Šta mislite zbog čega smo od vas tražili da se setite gde ste stekli svoje znanje ili veštine?
2. Povežite aktivnost sa ljudskim pravima tako što ćete postaviti pitanja poput ovih:
 - Da li smatrate da sva deca mogu da nauče stvari koje ste pomenuli? Zbog čega da ili ne?
 - Koji su ljudi i institucije deci potrebni da bi mogli to da nauče?
 - Da li su određeni ljudi i institucije važniji od drugih (npr. da li je škola važnija od sportskog kluba)?
 - Šta se dešava ako neki od ovih izvora učenja ne postoji?
 - Na primer, šta bi bilo kad ne bi bilo škole? Kako bi deca mogla da nauče da čitaju i pišu? Šta se dešava ako ne nauče te veštine? Da li je to važno? Kako će to uticati na njihov dalji život?
 - Na primer, kad ne bi bilo druge dece sa kojom biste se igrali, članova porodice od kojih učite ili grupa ili klubova za mlade?
 - Na primer, ako dete ima invaliditet i ne može da učestvuje u školi ili klubovima ili da se igra sa drugom decom?
 - Povezali ste različite delove tela sa različitim znanjem i veštinama. Šta se dešava ako dete ima invaliditet i ne može da koristi taj deo tela? Da li postoje drugačiji načini da se nešto uradi i nauči? Na koji način bi dete koje ima invaliditet moglo da razvije ostale sposobnosti?
 - Da li poznajete nekoga ko ima ograničenu mogućnost za učenje? Šta mislite kako se ta osoba snalazi? Da li podržavate tu osobu?
 - Šta mislite zbog čega deca imaju ljudsko pravo da uče i da se razvijaju?

Predlozi za naknadni rad

- Zalepите kolaže na zid tako da deca i ostali mogu da ih vide.
- Aktivnosti „Čorave bake“, str. 67, i „Nemi govornik“, str. 160. podstiču decu da razmišljaju o tome kako bi oni mogli da se snađu sa invaliditetom. „Dragi dnevniče“ str. 99. traži od dece da sagledaju isto iskustvo očima troje različite dece, jednog koje ima poteškoće sa učenjem i drugog sa hroničnim oboljenjem.

Ideje za delanje

- Pozovite nekoga ko ima poteškoće sa učenjem ili NVO koja se bavi tom ciljnom grupom i porazgovarajte sa decom o poteškoćama sa učenjem i alternativnim strategijama za učenje.
- Predstavite deci koncept stilova učenja (videti Poglavlje III, str. 37), naglašavajući da postoje mnoge različite vrste inteligencije i načina učenja. Podstaknite decu da definišu svoj sopstveni stil učenja i načine na koje im je učenje lakše ili teže. Pokušajte zajedno sa decom da osmislite strategije kako bi oni mogli da pomognu jedni drugima u učenju.

Saveti za moderatora

- Ova aktivnost bi mogla da se sprovede i sa decom koja rade na pojedinačnim konturama ili u parovima.
- Podstaknite decu da svojoj „osobi“ daju ime i da napišu njegovo ili njeno ime na kolažu, kao i imena ostalih članova grupe.
- Nejoj deci će možda biti teško da se sete na koji način su nešto naučili, naročito ako su to naučili od osobe koja ne pripada formalnom sistemu obrazovanja. Podsetite ih da su mnogo toga naučili jedni od drugih, kao i od članova porodice i drugih odraslih osoba u svom životu. Pomozite im da vide da je kontakt sa drugom decom

važan izvor **učenja**, koji je detetu sa invaliditetom možda **uskraćen**. Nije neophodno da se obradi svaka veština koju je dete navelo! Cilj je da se deci **omogući** da prepoznaju **značaj** mnogih izvora **učenja** i razvoja.

- Prilikom osvrta, pomozite deci da povežu **način** na koji su stekli svoja znanja ili veštine sa onim što se dešava sa decom kojoj takva mesta, institucije, ljudi ili situacije nisu dostupne.
- Naglasite da svako ima podjednako pravo na **učenje**, iako može biti da ne **uče** svi na isti **način**.

Kalendar ljudskih prava

Svaki dan u godini je dan ljudskih prava!

Teme	Opšta ljudska prava
Nivo složenosti	Nivo 2
Uzrast	8–13 godina
Trajanje	120 minuta da bi se napravio kalendar; dodatni časovi svakog meseca
Veličina grupe	2–24 dece
Vrsta aktivnosti	Crtanje, slikanje, sečenje , grafičko predstavljanje informacija
Opis	Izrada grupnog kalendara da bi se obeležili važni datumi za ljudska prava
Ciljevi	<ul style="list-style-type: none">• Podizanje opšte svesti o mnogim oblicima ljudskih prava• Podizanje svesti o podeli vremena (npr. mesecima, nedeljama, danima u nedelji) i vremenu za posebne prilike• Unapređenje veština planiranja• Razvoj mašte o pravljenju proslava
Priprema	<ul style="list-style-type: none">• Pripremite jednu stranu iz kalendara za svaki mesec, na kojoj su dani u nedelji napisani u kolonama.• Pripremite po primerak spiska Posebnih dana kojih se sećamo za svaku grupu.• Pravougaoni papir na kome piše „ROĐENAN!” za svako dete i odraslog člana grupe.
Materijali	<ul style="list-style-type: none">• 12 listova papira A4, ako je moguće plastificiran ili nalepljen na karton• Primer spiska sa posebnim danima kojih se sećamo• Olovke, flomasteri ili bojice za svaku grupu• Selotejp, lepak ili čičak-traka• Pravougaoni papir na kome piše „ROĐENDAN!” za svako dete i moderatora• Opciono: dodatni pribor za likovno, mali kalendar, primerak KRP za decu (videti materijal za rad)

Izvor: *Prilagođeno iz Compassa: Priručnik o obrazovanju mladih o ljudskim pravima (Savet Evrope, 2002), str. 263.*

Uputstva

1. Objasnite deci da će napraviti kalendar, koji će im pomoći da znaju kada se približava neki poseban dan, naročito onaj koji se odnosi na ljudska prava.
2. Porazgovarajte sa decom o tome šta su ljudska prava i objasnite (ako već ne znaju) da postoje i dečja prava. Pitajte decu, na primer, o ljudskim pravima i dajte svoje primere ako je potrebno.
3. Pitajte decu da li znaju neki poseban dan koji može da se poveže sa dečjim ili ljudskim pravima. Pitajte za druge praznike i tražite im da ih povežu sa dečjim ili ljudskim pravima (npr. religijski praznici mogu da se povežu sa slobodom mišljenja, uverenja i verovanja, nacionalni praznici sa pravom na nacionalnost, kulturni praznici sa pravom na kulturu). Napravite spisak svih njih. Motivirajte decu da budu kreativna i da razmisle o nekim danima koji bi mogli da se povežu sa ljudskim pravima. Podstaknite ih da **pogađaju**. Zatim razdelite listu „posebnih dana za pamćenje”. Dodajte druge praznike pomenute tokom diskusije. Razgovarajte o tome kako se ovi praznici mogu proslaviti da bi se pokazao njihov značaj za ljudska prava.

Podelite decu u četiri grupe i svakoj grupi dodelite po tri meseca na kojima će raditi. Dajte svakoj grupi tri lista iz kalendara, materijal za bojenje, papir u boji i ostale potrepštine koje su im potrebne da bi završili svoj kalendar.

4. Objasnite uputstva:
 - Prvo stavite datume za svaki mesec.
 - Zatim napišite nazive važnih praznika koji se obeležavaju tog meseca i ukasite **kvadratić(e)** da bi praznik bio uočljiviji. Taj ukras treba da ima veze sa temom praznika i/ili ljudskih prava na koja se odnosi. Kada praznik traje duže od jednog dana, obeležite svaki dan tog praznika. **Uključite** i školske raspuste.
 - Zatim napravite koricu na kojoj piše „PRAZNIK” za te posebne dane tako da njihovo otkrivanje bude **iznenađenje**; pričvrstite koricu čičak-trakom ili selotejpom.
5. Kada su sve strane gotove, stavite ih na zid ili na pod tako da svi mogu da ih vide. Objasnite da su izostavljeni neki vrlo važni praznici.

6. Dajte svakom detetu po jedan pravougaonik na kome piše „ROĐENDAN!“. Zatražite od deteta da ode do stranice kalendara na kojoj je njegov rođendan i da napiše „_____ -ov Rođendan“ na taj dan u kalendaru i da ga pokrije pravougaonikom na kome piše „ROĐENDAN!“ (napravite šarkicu do selotejpa tako da može da se podigne i skine). Kada zadatak bude gotov, pitajte kakve veze rođendani imaju sa ljudskim pravima i objasnite da svako ima ljudsko pravo na život i na ime.

Osvrt i ocena

1. Prodiskutujte o aktivnostima pomoću pitanja poput ovih:
 - Da li ste uživali u ovoj aktivnosti?
 - Šta ste naučili o kalendaru? Šta o ljudskim pravima?
 - Kojem od ovih posebnih dana se posebno radujete? Zbog čega?
2. Istaknite da iako slavimo ove posebne dane, u ljudskim pravima uživamo svakog dana. Postavljajte pitanja kao što su ova:
 - Koja su neka od ljudskih prava u kojima uživate svakog dana? U kom ljudskom pravu/pravima uživate u ovom trenutku?
 - Da li svako dete ima ta prava? Da li svako dete ima priliku da u njima uživa?
 - Šta možemo da učinimo da se pobrinemo za to da prava svakog deteta budu zaštićena? Čiji je to posao?
3. Na početku svakog meseca, okrenite novu stranicu na kalendaru.
 - Sklonite papire koji prekrivaju datume da biste otkrili koji se događaji približavaju.
 - Objasnite značenje praznika, nacrtajte vezu sa ljudskim pravima.
 - Planirajte zajedno kako da proslavite svaki od njih.

Predlozi za naknadni rad

Tokom nedelje u kojoj se obeležava dan nekog posebnog ljudskog prava odaberite aktivnosti iz programa *Compasito*, koje se bave pitanjima koja se odnose na taj konkretan praznik. Koristite tematsku tabelu na strani 58. kao pomoć za ovaj deo.

Ideje za delanje

- Zatražite od dece da planiraju kako će proslaviti posebne dane, uključujući i rođendane..
- Deca će možda želeti da proslave neke praznike, kao što su Dan ljudskih prava ili Dan dečjih prava u celoj zajednici.

Saveti za moderatora

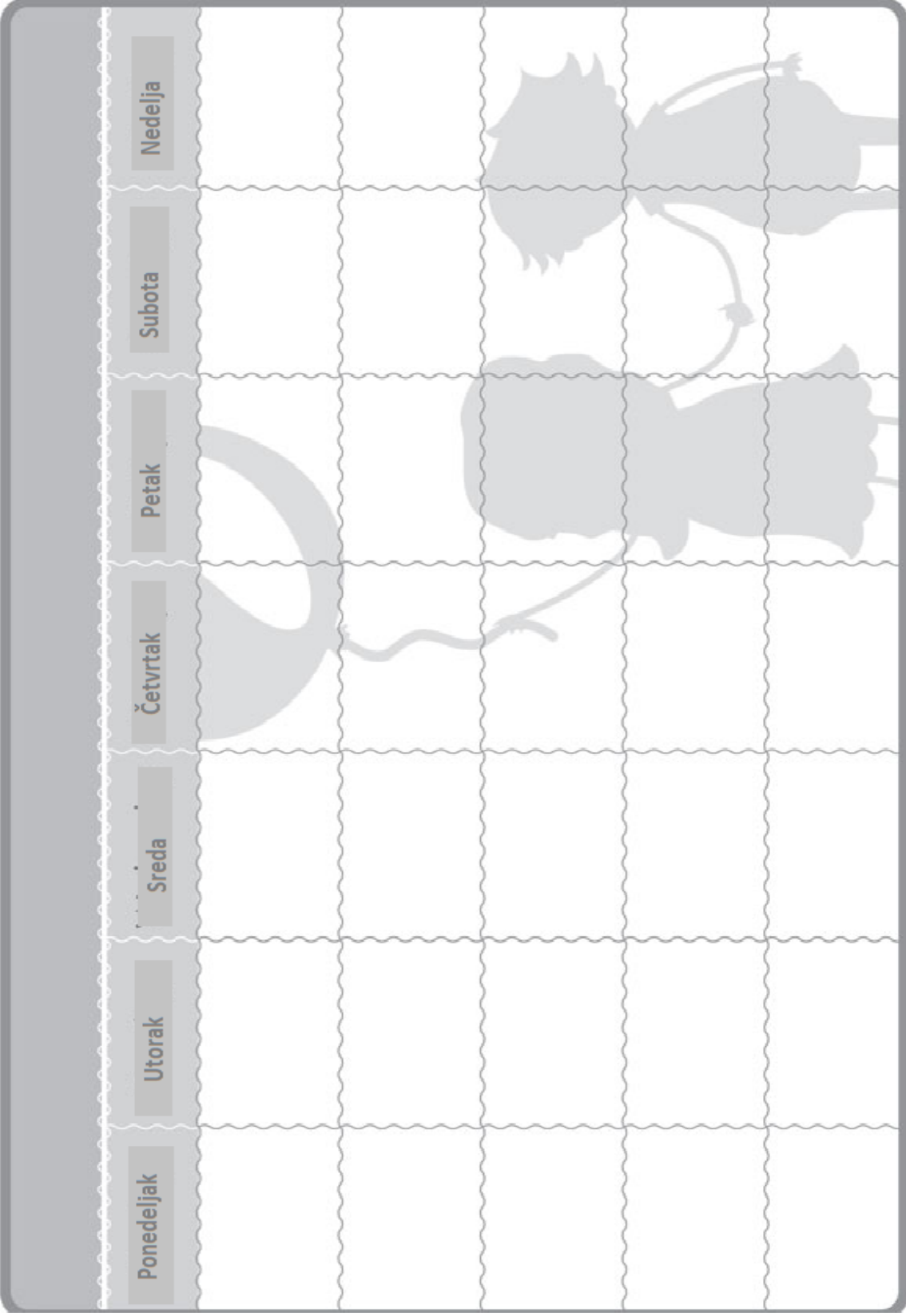
- Nemojte da reprodukujete ceo spisak posebnih dana, već odaberite dane koji su relevantni za vašu grupu, čak i ako deci ti praznici još nisu poznati. Dani obeleženi zvezdicom su naročito važni za dečja i/ili ljudska prava.
- Krećite se po grupama dok rade na kalendaru i vodite računa o tome da deca razumeju značenje svakog praznika na kome rade.
- Ako uključujete nacionalne ili kulturološke i religijske praznike, vodite računa o tome da uključite one koje obeležavaju porodice i zajednice dece iz grupe. Kada niste sigurni, tražite od dece da donesu spisak od kuće.
- Da biste bili sigurni da se rođendan svakog deteta proslavlja na isti način, napravite grupni ritual u kome će slavljениk dobiti neke privilegije, priznanje ili slatkiše. U zavisnosti od lokalne kulture, možda ćete želeti da koristite imendan deteta umesto njegovog rođendana.
- Potražite načine da kalendar bude živopisniji i dekorativan. Podstaknite upotrebu odgovarajućih simbola za svaki praznik i naziva na drugim jezicima gde je to potrebno.
- Prilagođavanja:
 - Za mlađu decu:
 - Dozvolite im da prepisu dane u mesecu iz kalendara. Skrenite im pažnju na činjenicu da različiti meseci imaju 28/29, 30 ili 31 dan i da zbog toga meseci ne počinju uvek istim danom u nedelji.
 - Dajte im kalendar na kome su dani već napisani i zatražite da dodaju samo posebne dane.
 - Za stariju decu: dajte im primerke dečje verzije KPD i/ili UDLJP i pustite ih da pokušaju da povežu praznike na njihovim stranama sa konkretnim članovima ovih dokumenata.

MATERIJAL ZA RAD: PREDLOŽENI DANI ZA SEĆANJE

1. januar	Svetski dan mira
8. mart	Međunarodni dan žena
21. mart	Svetski dan šuma
22. mart	Svetski dan vode
7. april	Svetski dan zdravlja
22. april	Dan planete Zemlje
1. maj	Međunarodni praznik rada
8. maj	Svetski dan Crvenog krsta i Crvenog polumeseca
9. maj	Dan Evrope
15. maj	Međunarodni dan porodice
1. jun	Svetski dan dece*
5. jun	Svetski dan zaštite životne sredine
21. jun	Svetski dan mira i molitve
7. avgust	Dan obrazovanja
8. septembar	Međunarodni dan pismenosti
1. oktobar	Međunarodni dan muzike
5. oktobar	Svetski dan nastavnika
16. oktobar	Svetski dan hrane
25. oktobar	Dan Ujedinjenih nacija
9. novembar	Dan borbe protiv rasizma
16. novembar	Međunarodni dan tolerancije
20. novembar	Univerzalni dan dece
3. decembar	Međunarodni dan osoba sa invaliditetom
10. decembar	Dan poštovanja ljudskih prava*

**Deca se slave i 1. juna, na Svetski dan dece, i 20. novembra, na Univerzalni dan dece, dan koji obeležavaju UN i UNESCO. Pored toga, mnoge zemlje obeležavaju svoj sopstveni Dečji dan.*

MATERIJAL ZA RAD: PREDLOŽENI DANI ZA SEĆANJE

Ponedeljak

Utorak

Sreda

Četvrtak

Petak

Subota

Nedelja

Dečaci ne plaču!

I devojčice su pametnije...

Teme	Diskriminacija, rodna ravnopravnost, opšta ljudska prava
Nivo složenosti	Nivo 2
Uzrast	8–13 godina
Trajanje	90 minuta
Veličina grupe	8–20 dece
Vrsta aktivnosti	Razgovor i pozorišne predstave u kojima se vežbaju iskazi
Opis	Deca razgovaraju i predstavljaju svoj skeč o provokativnim izjavama
Ciljevi	<ul style="list-style-type: none">• Razgovor o rodnim stereotipima i rodnoj ravnopravnosti• Podsticanje tolerancija• Ilustracija kako stereotipi stvaraju diskriminaciju
Priprema	<ul style="list-style-type: none">• Odaberite 3 izjave sa spiska i napravite nove.• Pripremite 4 znaka: Slažem se/ Ne znam / Još uvek razmišljam / Ne slažem se.• Stavite ih u uglove prostorije.• Odaberite dodatne izjave koje ćete koristiti za skeč i napišite ih na posebne listove papira.
Materijali	<ul style="list-style-type: none">• Papiri za znakove, listovi papira za izjave

Uputstva

1. Deo: Zauzimanje pozicije

1. Objasnite deci prvi deo aktivnosti:
2. Prostorija treba da se подели na **četiri** ugla. Svaki ugao se obeležava sa: Slažem se / Ne znam / Još uvek razmišljam / Ne slažem se.
3. **Pročitajte** tri **različite** izjave, jednu po jednu. Deca zauzimaju pozicije u uglovima u skladu sa tim da li se slažu, ne slažu, nemaju mišljenje ili im treba još vremena da razmisle.
4. **Pročitajte** prvu izjavu i **sačekajte** dok deca odaberu poziciju. Zatim pitajte decu iz **različitih** uglova zbog **čega** su odabrali tu poziciju. Kažite deci da mogu da promene poziciju ako se predomisle nakon što čuju objašnjenja ostale dece. Ponavljajte ovaj proces za sve tri izjave.
5. Vratite decu u jednu grupu i porazgovarajte o ovom delu aktivnosti:
6. Da li vas je išta u vezi sa ovom **aktivnošću** iznenadilo?
7. Zbog **čega** mislite da postoje **različita** mišljenja o ovim izjavama?
8. Da li vas je **nečije** objašnjenje navelo da promenite svoje mišljenje? Zbog **čega**?
9. Kako da znamo koja pozicija je „ispravna“?

2. Deo: Dramatizacija pozicije

1. Podelite decu u male grupe od najviše pet i dajte svakoj grupi **drugačiju** izjavu. Objasnite im da svaka grupa ima oko 15 minuta da **pročita** svoju izjavu, porazgovara o njoj i napravi kratak **skeč** (mini-predstavu), koji šalje poruku o toj izjavi.
2. Zatražite od svake grupe da predstavi svoj **skeč**. Nakon svake prezentacije, pitajte publiku šta misli koja je bila nameravana poruka **skeča**. Zatim pitajte grupu koja je izvodila **skeč** koju poruku je želela da pošalje.

Osvrt i ocena

1. Porazgovarajte o efektima rodnih stereotipa, **postavljajući** pitanja kao što su ova:
 - Po **čemu** su ove izjave **slične**? Da li su vam poznate neke druge **slične** izjave?
 - Da li postoje **drugačija** pravila i **drugačija** očekivanja kada je reč o **dečacima** i **devojčicama** u ovoj grupi? U učionici ili u školi? U porodici? Da li to ima smisla?
 - Da li možete da se setite još nekih ideja o tome kako treba da se ponašaju **dečaci** i **devojčice** i šta treba da rade? Da li **slične** ideje postoje i u drugim delovima zemlje? Evrope? Sveta?

- o Šta se dešava kada se **dečak** ili **devojčica** ne slaže sa ovim idejama i želi da bude **drugačiji/a** ili da se ponaša **drugačije**? Da li ste se ikada našli u takvoj situaciji? Kako ste se **osećali**? Šta ste uradili?
 - o Da li se ideje o tome šta se **očekuje** od muškaraca, a šta od žena odnose i na svet odraslih kao i na decu?
2. Povežite rodne stereotipe sa diskriminacijom, **postavljajući** pitanja kao što su ova:
- o Na koji **način** ove ideje o muškarcima i ženama **ograničavaju** naše izbore? Da li možete da date neke primere?
 - o Na koji **način** ta **ograničenja** utiču na ljudska prava?
 - o Šta možemo da uradimo u **budućnosti** da bi **dečaci** i **devojčice** mogli slobodnije da se ponašaju onako kako žele?

Predlozi za naknadni rad

- Aktivnost „Ala je lep ovaj svet“, str. 182, **usredsređuje** se na izgled i realnost.
- Aktivnost „Bilo jednom davno...“, str. 125, **takođe** se bavi rodnim stereotipima.

Ideje za delanje

Zajedno sa decom napravite neku vrstu „kodeksa ponašanja“ kako **članovi** grupe treba da se ponašaju jedni prema drugima i kako da se osigura da se **dečaci** i **devojčice** tretiraju na isti način. **Okačite** ga na zid i pogledajte svaki put kada u grupi **dođe** do sukoba.

Saveti za moderatora

- Vodite **računa** o tome da ne **učvršćujete** stereotipe kojima ova aktivnost pokušava da se bavi. Budite svesni sopstvenih predrasuda i stereotipa koji se odnose na rod i na to kako možete da ih prenesete deci kao moderator u toj grupi.
- Odaberite izjave koje pokazuju da, iako se **devojčice** i **dečaci fizički** razlikuju, oni imaju jednaka prava. Odaberite izjave koje su dovoljno kontroverzne da isprovociraju razlike u mišljenju.
- Izbegavajte polarizaciju **devojčica** i **dečaka**. U zavisnosti od grupe, za potrebe **skeča** možete da napravite grupe istog pola ili grupe u kojima su zastupljena oba pola.
- Stavovi roditelja imaju velikog uticaja na decu. Od roditelja možete **čuti** i pozitivne i negativne reakcije na ovu aktivnost.

Prilagođavanje:

- Da biste skratili aktivnost, izvedite samo deo najrelevantniji za vašu grupu.
- Umesto da pravite **skeč**, zatražite od dece da naprave vizuelnu prezentaciju (npr. crteže, stripove, kolaž sa ilustracijama iz **časopisa** itd.).

PRIMERI IZJAVA

- Lutke su samo za **devojčice**.
- **Dečaci** ne **plaču**.
- **Dečaci** ne nose suknje.
- **Devojčica** ne može da bude šef.
- Samo **dečaci** igraju fudbal.
- **Devojčice** su slabe a **dečaci** su jaki.
- **Devojčice** pomažu svojim mamama. **Dečaci** pomažu svojim tatama.
- Bolje je biti **devojčica** nego **dečak**.
- Kada nešto nije kako treba, **dečake** uvek prve krivimo.
- **Dečaci** smeju da govore „ružne reči“, ali **devojčice** ne smeju.
- **Devojčice** su pametnije od **dečaka**.
- **Devojčice** **pobeduju** u borbama jer se one bore „nepošteno“.
- U redu je da se **dečaci** tuku, ali ne i **devojčice**.

- Dečaci su lenjiviji od devojčica.
- Devojčice su bolji lažovi od dečaka.

Scene sa siledžijama

Svaki siledžija je prerušena kukavica!

Teme	Diskriminacija, nasilje
Nivo složenosti	Nivo 2
Uzrast	7–13 godina
Trajanje	60 minuta
Veličina grupe	5–20 dece
Vrsta aktivnosti	Diskusija uz kretanje.
Opis	Deca razgovaraju o siledžijama, a zatim se stavljaju u poziciju u kojoj mogu da pokažu kako bi reagovali u različitim scenarijima maltretiranja.
Ciljevi	<ul style="list-style-type: none">• Da bi se produbilo shvatanje različitim vrsta maltretiranja• Prepoznavanje strategija, ljudi i organizacija koje mogu da pruže podršku deci žrtvama siledžija• Analiza različitim reakcija na maltretiranje
Priprema	Obeležite četiri ugla u prostoriji brojevima 1–4. Deca treba da imaju moгуćnost da se slobodno kreću od jednog do drugog ugla.
Materijali	<ul style="list-style-type: none">• Prostor u kome deca mogu da sede tako da oforme krug.• Papir u boji• Markeri• Makaze

Uputstva

1. Uvedite temu siledžija tako što **ćete** postavljati pitanja poput ovih:
 - o Šta je siledžijsko ponašanje?
 - o Na koje sve **naćine** se neko ponaša siledžijski?
 - o Šta mislite zbog **ćega** se neko ponaša kao siledžija?
 - o Na koji **naćin** siledžijsko ponašanje **utiće** na one koji ga trpe? Na siledžije? Na celu zajednicu?
2. Zatražite od dece da nacrtaju konturu svoje ruke na **parćetu** papira u boji i da ga iseku. Za svaki prst treba da se setite po jedne osobe kojoj mogu da se obratite za podršku u **slućaju** da se neko prema njima siledžijski ponaša (npr. prijatelj, roditelj, nastavnik, školski administrator, policija, savetnik, brat ili sestra). Zatražite od dece da kažu nešto više o osobama koje su naveli.
3. Objasnite da **ćete** sada razmotriti **različite** naćine na koje ljudi mogu da reaguju u situacijama u kojima postoji siledžijsko ponašanje. Pokažite kako to funkcioniše:
 - o Moderator **proćita** opis siledžijskog ponašanja. Za svaku situaciju daju se po tri **moгуće** reakcije. Uvek postoji i **moгуćnost** **ćetvrte** reakcije ako se setite još neke reakcije.
 - o Svaki ugao prostorije se obeleži brojem. Nakon što **ćujete** situaciju i reakcije, idite u onaj ugao koji predstavlja ono što vi mislite da biste uradili u toj situaciji.
4. **Proćitajte** situaciju u kojoj se desilo siledžijsko ponašanje i dajte deci vremena da odaberu soju reakciju i da odu u **odgovarajući** ugao prostorije. Nakon što deca zauzmu poziciju, pitajte po nekoliko njih na svakoj poziciji zbog **ćega** su odabrali tu reakciju i koje su neke od njenih prednosti i nedostataka. Sva deca, koja odaberu otvoreni ugao, treba da objasne na koji bi **naćin** reagovala.

Osvrt i ocena

1. Nakon reakcija na pet ili šest scena siledžijskog ponašanja, napravite osvrt tako što **ćete** postavljati pitanja poput ovih:
 - o Kako ste se **osećali** u vezi sa tom **aktivnošću**?
 - o Da li je bilo teško reagovati na neke od scena? Na koje i zbog **ćega**?
 - o Da li ste imali neko iskustvo **slućno** kao neka od scena siledžijskog ponašanja?
 - o Da li su ljudima koji su žrtve siledžijskog ponašanja potrebne **pomoć** i podrška? Zbog **ćega**?
 - o Gde oni koji su žrtve siledžijskog ponašanja mogu da **pronađu** pomoć i podršku?
 - o Koji su neki od razloga što se ljudi **nasilnićki** ponašaju jedni prema drugima? Da li su fer?
 - o Šta treba da uradite ako se neko prema vama **nasilnićki** ponaša, a osoba kojoj se obratite za **pomoć** ne preduzme ništa po tom pitanju?

- o Da li deca i odrasli neke vrste siledžijskog ponašanja prihvataju više nego druge? Zbog čega da ili ne?
 - o Ko je odgovoran za to da deci prema kojoj se neko nasilnički ponaša pruže podršku?
 - o Da li i prema odraslima neko može siledžijski da se ponaša? Dajte neke primere.
 - o Ko je odgovoran za pružanje podrške odraslima kada se neko prema njima nasilnički ponaša?
 - o Šta može da se učini da bi siledžije promenile svoje ponašanje?
 - o Šta se dešava ako niko ne zaustavi siledžije?
2. Povežite ovu aktivnost sa ljudskim pravima tako što ćete postaviti pitanja poput ovih:
 - o Da li iko ima pravo da se ponaša siledžijski prema nekom drugom? Zbog čega da ili ne?
 - o Koja ljudska prava mogu da se prekrše kada neko trpi siledžijsko ponašanje?
 - o Na koji način iskorenjivanje siledžijskog ponašanja unapređuje poštovanje ljudskih prava za sve?
 3. Na kraju osvrta, tražite od dece da ponovo pogledaju svoje „ruke podrške“ i da dodaju još neku osobu ili organizaciju koja im pada na pamet kao neko kome bi mogli da se obrate za podršku kada se neko prema njima ponaša siledžijski. Izložite „ruke podrške“ negde u prostoriji tako da deca mogu i kasnije da ih pogledaju.

Predlozi za naknadni rad

Možda biste želeli dodatno da se posvetite nasilju tako što ćete iskoristiti i aktivnost „Kako da se izbavimo od nasilja“, str. 133. Aktivnost „Reči koje povređuju“ str. 202. takođe se usredsređuje na verbalno siledžijsko ponašanje i može da se upotrebi pre ili posle ove aktivnosti.

Ideje za delanje

Porazgovarajte o načinima na koje grupa može da napravi kampanju „Bez siledžija“ i zamolite članove zajednice da se pridruže toj inicijativi. Na primer, možda biste voleli da organizujete izložbu, pozovite stručnjaka iz neke organizacije koja pruža podršku deci da porazgovara sa decom i/ili odredite jednu odraslu osobu iz škole koja će biti glavna osoba kojoj deca mogu da se obrate za pomoć.

Napravite pozorišnu predstavu koja prikazuje na koji način deca mogu da reaguju kada su žrtve siledžijskog ponašanja i izvedite je pred drugim grupama dece.

Otkrijte da li postoji lokalni SOS telefon koji mogu da pozovu deca žrtve siledžijskog ponašanja. Otkrijte kojim servisima deca mogu da se obrate da bi dobili podršku u lokalnoj zajednici. Dajte deci te informacije tokom ove aktivnosti i, ako je moguće, pozovite nekoga iz te agencije da se obrati grupi.

Saveti za moderatora

Uvedite čarobni štapić / govornikov štap ili kobajagi mikrofon tako da oni koji žele da nešto kažu moraju da sačekaju svoj red.

Neki oblik siledžijskog ponašanja verovatno postoji među decom u grupi. Siledžijsko ponašanje utiče na svu decu u različitoj meri i može da se javi u različitim oblicima. Razvijte osećaj za situacije koje možda već postoje u grupi i pokušajte da se ne usredsređujete na neku ličnu situaciju.

Prilagođavanja

Napišite sami svoje scene siledžijskog ponašanja sa kojima deca u vašoj grupi mogu da se poistovete umesto da koristite ove koje su vam date.

Podelite decu u male grupe, svakoj dajte po jednu siledžijsku situaciju, a zatim ih zamolite da odglume i siledžijsku situaciju i kako bi oni odreagovali. Porazgovarajte o svakom igrokazu i osvrnite se na njega, a zatražite i od drugih grupa da ponude drugačije reakcije.

MATERIJAL ZA RAD: SCENE SILEDŽIJSTVA

Tvoji prijatelji počinju da te nazivaju pogrđnim imenima, šalju ti ružne poruke i teraju te da im daješ neke stvari. Ne osećaš se prijatno kada se to dešava. Šta treba da radiš?

1. Ništa. Mora da si uradio/la nešto loše što je nateralo tvoje prijatelje da se tako ponašaju.
2. Počneš da im uzvraćaš tako što i ti njih nazivaš pogrđnim imenima i pretiš im.
3. Porazgovaraš sa roditeljima ili nastavnicima i ispričaš im šta se dešava.
4. Nešto drugo (Otvoreni ugao).

Grupa dece u tvom odeljenju širi ružne tračeve o tebi tako što svima šalje SMS poruke. Mnoga deca sada ne žele da se igraju s tobom ili čak ni da pričaju s tobom. Čak i tvoji prijatelji počinju da misle da su te priče možda tačne. Šta treba da radiš?

1. Ništa. Niko ti neće poverovati ako svi misle da su tračevi istiniti.
2. Počinješ da širiš ružne tračeve o drugoj deci.
3. Svima kažeš da su tračevi neistiniti.
4. Nešto drugo (Otvoreni ugao).

Tvoja starija sestra ili brat te stalno udara i šutira kada niko ne gleda i kaže ti da, ako se ikome požališ, on/a će te još više povrediti. Šta treba da radiš?

1. Ispričaćeš svojim roditeljima ili nastavnicima šta se desilo.
2. Zamolićeš školske prijatelje da ti pomognu da se biješ sa njom/njim.
3. Reći ćeš joj/mu da to boli i da prestane.
4. Nešto drugo (Otvoreni ugao).

Tvoj nastavnik ti govori da si „glup/a“ kada god daš pogrešan odgovor na času i kaže da nema smisla ni da pokušava da te nečemu nauči jer ti nisi sposoban/sposobna da naučiš. Ostala deca su takođe počela da te nazivaju pogrđnim imenima. Šta treba da radiš?

1. Odeš pravo kod direktora i ispričaš mu šta se dešava.
2. Počneš da bežiš sa časa jer ne voliš da ideš u školu.
3. Zamoliš roditelje da te premeste u drugo odeljenje ili da promeniš školu.
4. Nešto drugo (Otvoreni ugao).

Primetiš da jedan od tvojih drugara zadirkuje mlađu decu na letnjem kampu i ruga im se. Tvoj prijatelj je počeo i da uzima stvari od njih. Šta treba da radiš?

1. Ispričaš vođama kampa šta se dešava tako da tvoj prijatelj ne zna.
2. Pomažeš prijatelju da uzima stvari od mlađe dece da ne bi počeo/la da uzima stvari od tebe.
3. Kažeš svom prijatelju da smatraš da je to pogrešno i da treba da ostavi mlađu decu na miru.
4. Nešto drugo (Otvoreni ugao).

Grupe starije dece iz druge škole vole da zadirkuju mlađu decu iz tvoje osnovne škole. Čekaju da uhvate dete koje samo ide kući ili čeka autobus, okruže ga i otmu mu novac, hranu ili igračke? Pored toga, bacaju i kamenje na njega i prete nečim još gorim. Šta treba da uradiš?

1. Vodiš računa o tome da uvek u školu i nazad ideš u grupi.
2. **Ispričaš** odraslima u svojoj školi šta se dešava i zatražiš pomoć.
3. Nosiš kamenje i nož da se zaštitiš.
4. Nešto drugo (Otvoreni ugao).

Novi dečak u tvom odeljenju je izbeglica. Tvoji prijatelji mu uvek dobacuju rasističke opaske i izruguju mu se što ne zna jezik i govore mu da se vrati kući. Šta treba da uradiš?

1. Pridružiš se, on nije tvoj prijatelj tako da ne treba da te bude briga za njega.
2. **Ispričaš** nastavniku da mu tvoji drugari dobacuju rasističke opaske.
3. Ponudiš se da mu držiš časove jezika kada se ne igraš sa drugarima da bi mu pomogao da se uklopi.
4. Nešto drugo (Otvoreni ugao).

Zadirkuješ jednog od tvojih drugara zato što mu/joj loše ide čitanje i pisanje i primećuješ da je u poslednje vreme on/a počeo/la da sedi sam/a. Jednom si čak video/la i suze u njegovim/njenim očima. Šta treba da radiš?

1. Ništa, on/a verovatno samo ima loš dan i to nema veze s tobom.
2. **Prestaćeš** da zadirkuješ svog drugara/dругaricu i pitaćeš ga/je zbog čega plače.
3. **Reći ćeš** svom drugaru/dругarici da ga/je više nećeš zadirkivati ni pred kim ali da je stvarno glup/a i da treba da uzme dodatne časove.
4. Nešto drugo (Otvoreni ugao).

Imaš starijeg polubrata kome si veoma drag/a. Često želi da te poljubi i zagrlji ali iako je i on tebi drag, osećaš se neprijatno. Šta treba da radiš?

1. **Ispričaćeš** jednom od roditelja ili drugom bratu/sestri.
2. Boriš se protiv toga i udariš ga kada god pokuša to da uradi.
3. Izbegavaš ga i nastojiš da se držiš po strani.
4. Nešto drugo (Otvoreni ugao).

Igre sa slikama

Slika vredi hiljadu reči – pa i više!

Teme	Diskriminacija, opšta ljudska prava, mediji i internet
Nivo složenosti	Nivo 2
Uzrast	8–13 godina
Trajanje	30 minuta
Veličina grupe	2–20 dece
Vrsta aktivnosti	Igranje sličicama
Opis	Deca rade sa slikama kako bi istražila stereotipe, različite poglede na svet i na koji način slike informišu i dezinformišu.
Ciljevi	<ul style="list-style-type: none">• Podizanje svesti o ljudskim pravima u svakodnevnom životu• Razvijanje „vizuelne pismenosti“, veštine slušanja i komunikacije• Promocija empatije i poštovanja ljudskog dostojanstva

Izvor: *Prilagođeno iz Compass-a: Priručnik o obrazovanju mladih o ljudskim pravima (Savet Evrope, 2002), str. 192.*

U okviru ove aktivnosti **pronaći ćete** tri ideje o tome kako se radi sa slikama na **različite** teme iz oblasti ljudskih prava. Probajte onu koja najviše odgovara vašoj grupi dece.

a. Deo slike

Pregled	Deca donose zaključke o samo jednom delu slike, a zatim vide celu sliku.
Priprema	<ul style="list-style-type: none">• Pronađite slike koje pričaju jednostavnu priču koja se odnosi na siromaštvo ili neodgovarajuće životne standarde. Zalepite slike na karton i presecite ih na dva dela tako da različiti delovi predstavljaju drugačiju situaciju nego što to čini cela slika.• Stavite delove u odvojene kovertе, po jedan set za svako dete.
Materijali	<ul style="list-style-type: none">• Slike• Karton i lepak• Kovertе• Strip knjižica koja se preuzima sa veb-sajta SE

Uputstva

1. Podelite decu u parove. Dajte svakom paru po dve kovertе sa delovima slika.
2. Objasnite aktivnost:
 - Jedno dete otvori kovertu i daje partneru jedan deo slike.
 - Partner treba da kaže šta misli, o **čemu** je **reč** na slici (npr. ko je na slici, šta se dešava).
 - Pitajte partnera da li se slika odnosi na neko ljudsko pravo.
 - Zatim dajte partneru drugi deo slike i pitajte ga šta sada misli da se dešava kada vidi celu sliku.
 - Da li se cela slika odnosi na neko ljudsko pravo?
 - Zamenite uloge.

Osvrt i ocena

1. Osvrnite se na aktivnost tako što **ćete** postavljati pitanja poput ovih:
 - Da li vas je nešto u ovoj aktivnosti iznenadilo?
 - Na koji **način** se slika promenila kada ste videli drugi deo?
 - Na koja prava se odnosi cela slika?
2. Povežite ovu aktivnost sa uglom gledanja tako što **ćete** postavljati pitanja poput ovih.
 - Da li možete da se setite drugih situacija u kojima se lako stekne pogrešan utisak zato što vidite samo jedan deo situacije?
 - Koliko često ljudi prihvataju ono što vide i zaboravljaju da to možda nije „cela priča“?

Saveti za moderatora

- Možete da iskoristite ovu aktivnost za probijanje leda.
- Varijacije:
 - Dodatno razvijte aktivnost tako što će jedan par zameniti slike sa drugim i ponovite aktivnost. Da li je lakše kada se aktivnost ponovi? Ili je još teže? Zbog čega?
 - Dajte iste slike dvama parovima. Zatim ih zamolite da se spoje u grupu od četvoro i uporede odgovore.
 - Upotrebite fotografije iz novina, ocenite sliku, a zatim pročitajte članak koji je ilustrovan fotografijom.

b. Opis ispod slike

Pregled	Deca prave opis ispod slike za grupu slika, a zatim ih upoređuju sa drugačijim utiscima.
Priprema	<ul style="list-style-type: none"> • Odaberite 8–10 zanimljivih slika. • Napravite radni list podeljen na onoliko stubaca koliko imate slika.
Materijali	<ul style="list-style-type: none"> • Numerisane slike • Radni list, papir i olovka za svaki par • Lepak ili lepljiva traka i makaze za svaki par

Uputstva

1. Poređajte slike po stolu. Podelite decu u parove i kažite im da napišu opise ispod svake slike. Podstaknite ih da pišu uredno jer će ostali čitati ono što su napisali.
2. Kada svi završe, redom podižite slike i zatražite dobrovoljce koji će pročitati svoje natpise.
3. Zalepite svaku sliku na list papira ili tablu i zatražite od dece da ispod slike zalepe svoj opis da bi napravili „poster“.

Osvrt i ocena

1. Osvrnite se na aktivnost tako što ćete postaviti pitanja poput ovih:
 - Da li je bilo teško da se napišu opisi? Zbog čega da, a zbog čega ne?
 - Šta je potrebno za dobar opis?
 - Ako slike govore više od hiljadu reči, zbog čega im je potreban opis?
2. Povežite aktivnost sa različitošću tako što ćete postavljati pitanja poput ovih:
 - Da li su se opisi slika koje su dale različite osobe veoma razlikovali? Zbog čega?
 - Da li mislite da je neki od vaših opisa bio pogrešan?
 - Zbog čega je dobro imati različita tumačenja iste stvari?

Saveti za moderatora

- Potražite slike koje su istovremeno i interesantne i različite, možda i dvosmislene u onome što predstavljaju.
- Koristite papir u boji da bi poster bili atraktivniji.

c. Oblačići

Pregled	Deca analiziraju slike i daju deci oblačiće kakve imaju likovi iz stripova, a zatim porede svoje utiske.
Priprema	<ul style="list-style-type: none"> • Iskopirajte slike: 2 ili više parova treba da dobiju istu sliku. Možete da koristite ilustracije na temu ljudskih prava iz Poglavlja V. • Napravite radni list sa ovim pitanjima: Ko? Šta? Gde? Kada? Kako?
Materijali	<ul style="list-style-type: none"> • Radni list, papir i olovke za svaki par • Lepak

Uputstva

1. Podelite decu u parove. Dajte svakom paru sliku, radni list, papir, olovku i lepak.
2. Dajte deci sledeća uputstva:
 - Pogledajte sliku i odgovorite na ova pitanja o njoj na radnom listu: Ko? Šta? Gde? Kada? Kako?
 - Zatim zalepite sliku na radni list.
 - Napravite oblačiće da bi likovi na slici mogli nešto da kažu i napišite šta govore.

3. Kažite parovima da zalepe svoje slike na zid tako da iste slike budu jedna pored druge da bi mogle da se uporede. Zamolite decu da pogledaju slike i da **pročitaju** šta piše u **oblačićima**.

Osvrt i ocena

1. Osvrnite se na aktivnost tako što **ćete** postaviti pitanja poput ovih:
 - o Koliko je bilo teško da se odgovori na pitanja o slikama? Da se napiše tekst u **oblačićima**?
 - o Na koji **način** se vaša analiza iste slike razlikuje od analize drugog para?
 - o Koje stereotipe ste otkrili na slikama? U **oblačićima**?

Saveti za moderatora

Pored slika ljudi, koristite i neke sa životinjama. To može biti delotvorno kada se razgovara o stereotipima. **Počnite** tako što **ćete** ukazati na to koliko **često** se životinje stereotipno prikazuju u crtanim filmovima, a zatim kažite grupi da potraži primere stereotipa na svojim slikama i u **oblačićima**.

Marionete pričaju priču

...ali vi možete da napravite srećan kraj!

Teme	Opšta ljudska prava
Nivo složenosti	Nivo 2
Uzrast	8–13 godina
Trajanje	120 min.
Veličina grupe	8–24 dece
Vrsta aktivnosti	Dramatizacija priče uz pomoć marioneta, razgovor
Opis	Deca prave lutkarsku predstavu na temu poznate priče u kojoj se krše ljudska prava; grupa dolazi do novog zaključka kao reakciju na kršenje prava.
Ciljevi	<ul style="list-style-type: none">• Prepoznavanje tema ljudskih prava u poznatim pričama• Vežba u cilju pronalaženja slučajeva kršenja ljudskih prava• Zabava kroz zajednički rad
Priprema	<ul style="list-style-type: none">• Pripremite marionete modele koje ćete koristiti za pokazivanje.
Materijali	<ul style="list-style-type: none">• Marionete, lutke ili materijale za pravljenje marioneta• Lutkarska scena ili komad tkanine da se napravi pozornica

Uputstva

1. Pobudite dečje interesovanje tako što ćete im reći da razmisle o likovima iz priča koje znaju, a koji su doživeli nepravdu ili se prema njima nije postupalo fer. Pomozite im da prepoznaju da te ličnosti i priče često odražavaju donekle preuveličanu verziju situacija iz stvarnog života. Predložite im neke izvore priča (npr. narodne priče i bajke, scene iz dečjih knjiga, neku epizodu iz medija, kao što su TV ili filmovi).
2. Nakon što deca daju nekoliko predloga, podelite ih u male grupe od po troje ili četvoro. Zatražite od svakoga iz grupe da predloži priču koja im je poznata, neka je ispričaju kako bi je i ostali znali. Podstaknite grupu da navede pravo (prava) koja se krše na kraju svake priče.
3. Nakon što dobiju priliku da zajedno ispričaju svoje priče, zatražite da odaberu jednu priču i da je predstave grupi u obliku lutkarske predstave. Objasnite im da imaju trideset minuta da naprave lutke i da uvežbaju predstavu. Svako dete iz grupe treba da ima makar jednu ulogu u predstavi. Pokažite im kako da naprave lutke u skladu sa metodom koju ste odabrali.
4. Pozovite redom svaku grupu da odigra svoju predstavu. Kada stignu do dela u kome dolazi do kršenja ljudskih prava, vi ili voditelj povičite „Stoj!“ Radnja se prekida i deca razgovaraju:
5. Koje je ljudsko pravo prekršeno?
6. Kako možemo da izmenimo radnju da bismo odreagovali na kršenje i zaštitili lik?
7. Zatražite od grupe koja glumi da improvizuje kraj priče pomoću jednog ili više krajeva predloženih tokom razgovora.

Osvrt i ocena

1. Osvrnite se na aktivnost tako što ćete svakoj grupi postaviti pitanja poput ovih:
 - Kako vam se čini vaša predstava?
 - Kako je vaša grupa odabrala ovu priču za predstavu?
 - Na koji način je vaša grupa sarađivala kao tim?
 - Koji metod ste koristili da biste se odlučili za priču? Za dodelu uloga?
 - Kako ste se osećali dok ste glumili svoju ulogu?
2. Povežite aktivnost sa ljudskim pravima tako što ćete postavljati pitanja poput ovih:
 - Da li ste ikada doživeli ili videli situacije kao što su ove iz predstave?
 - Šta povezuje ove situacije i ljudska prava? Da li su prekršena ikakva prava? Da li su ikakva prava odbranjena i iskorišćena?
 - Da li je u predstavi razrešeno kršenje ljudskih prava? Na koji način? Da li postoje i drugi mogući načini da se ti problemi reše?
 - Šta biste mogli da uradite u realnom životu kako biste rešili ovakve probleme?

Predlozi za naknadni rad

- **Priče**, a **naročito** pokušaji da se **pronađu** rešenja, mogu da istaknu probleme ljudskih prava o kojima deca treba da dobiju i žele više informacija. Pomozite im da **pronađu** odgovore na svoja pitanja, **naročito** u KPD. Razmislite o tome da pozovete govornike iz relevantnih organizacija da predstavu svoj rad i predlože **načine** na koje deca mogu da ih podrže.

Ideje za delanje

Izvedite predstave za ostalu decu, roditelje ili druge **članove** zajednice. Zamolite decu da objasne publici kontekst ljudskih prava u svojim predstavama i koje je kršenje prava predstavljeno u njima.

Saveti za moderatora

- Umesto da budu uopštene, teme **priča** treba da se usredsrede na **određeni** problem ili temu koju grupa trenutno rešava (npr. siledžijstvo, rodna diskriminacija ili verbalno zlostavljanje).
- Moderator mora da bude svestan problema u vezi sa ljudskim pravima u **pričama** kako bi pomogao deci da povežu **priču** i ljudska prava.
- Moderator ne treba da se meša u rad grupe osim ukoliko grupa **nađe** na **poteškoće** u pravljenju predstave na osnovu **priče**.
- **Mlađoj** deci **će** možda biti potrebna **pomoć** da smisle **odgovarajuća** rešenja. Kada je **ponuđeno** nekoliko rešenja, deci **će** možda biti potrebna **pomoć** da **odluče** koje da odaberu. Pomozite im da procene prednosti svakog od njih i da možda odigraju nekoliko **različitih** završetaka.
- Ako deca odaberu **dugačko** delo kao što je roman ili film, pomozite im da odaberu jednu scenu koju **će** odglumiti.
- Ova aktivnost može lako da se odvija dva-tri dana.
- Ako nemate lutkarsku scenu, upotrebite veliko **ćebe**, iza koga deca mogu da sede i izvedu svoju predstavu.
- Marionete mogu da se naprave na razne **načine**: koristite **već** gotove marionete, lutke ili druge figure; ukasite **čarape**; isecite oblike od papira i zalepite ih na **štapić**; ukasite tube od papirnih ubrusa ili papirne **čaje**. Nemojte trošiti suviše vremena na marionete. Važna je predstava.
- Predloženi **dečji** klasici: „Pepeljuga“, „Petar Pan“, „Ivica i Marica“, „Tri medveda“, „Crvenkapa“, „Ružno pače“.
- Predložene **priče** i druge *Compasito* aktivnosti: „Dragi dnevniče“, str. 99; „Moderna bajka“, str. 113; „Jednom davno...“, str. 125; „Zabderfilio“ str. 209.

Varijacije

- Ako imate stariju decu, podstaknite ih da naprave **priče** u kojima se pojavljuju osnovni problemi iz **dečjeg** ličnog iskustva ili problemi koje grupa rešava (npr. siledžijstvo, diskriminacija, nasilje ili rešavanje sukoba).
- Zatražite od dece da promene neke odlike poznate **priče** (npr. da vuk iz „Crvenkape“ bude žrtva bezobraznih **tračeva**; obrnite uloge polova kao u aktivnosti „Jednom davno...“, str. 125).

Dodatne informacije

Ova aktivnost bi mogla da se izvede i sa porodicama kod **kuće**.

Plovidba u nove krajeve

Šta ćete baciti u more?

Teme	Opšta ljudska prava
Nivo složenosti	Nivo 1
Uzrast	8–13 godina
Trajanje	45 minuta
Veličina grupe	8–20 dece
Vrsta aktivnosti	Deca zamišljaju da plove do novog kontinenta, ali da bi tamo stigli moraju da odluče šta im nije važno i to bace u more.
Opis	Slaganje prioriteta, razgovor
Ciljevi	<ul style="list-style-type: none">• Procena šta je neophodno za preživljavanje i razvoj• Razdvajanje želja od potreba• Pravljenje veze između ljudskih potreba i ljudskih prava
Priprema	<ul style="list-style-type: none">• Iskpirajte i isecite set kartica sa željama i potrebama za svaku grupu; stavite ih u koverat.
Materijali	<ul style="list-style-type: none">• Koverte• Primerci kartica sa željama i potrebama• Lepak ili selotejp i listovi papira

Prilagođeno iz aktivnosti „Želje i potrebe“, koju je napravio Centar za globalno obrazovanje, Univerzitet St. Džon u Jorku, objavljene u „Naš svet naša prava“, Amnesty internešenel, London, 1995. Izvor: Pam Pointon, Homerton koledž, Kembridž

Uputstva

1. Zamolite decu da zamisle da će se otisnuti na plovidbu ka novom kontinentu. Tamo trenutno ne žive ljudi, tako da, kada stignu, oni će biti pioniri koji osnivaju novu zemlju.
2. Podelite decu u male grupe i svakoj grupi dajte koverat sa svim karticama za želje i potrebe i objasnite im da su to stvari koje su spakovali da ponese sa sobom za život u novoj zemlji. Zatražite od svake grupe da otvori koverat, raširi sve svoje karte i pregleda ih.

Varijacija: Obezbedite nove prazne kartice i dajte deci priliku da dodaju neke stvari za koje misle da će im možda trebati ili koje bi želela da imaju.

3. Objasnite da se sada brod otisnuo na plovidbu i ovako počnite priču:

U početku je putovanje bilo veoma prijatno. Sunce je sijalo, a more je bilo mirno. Međutim, iznenada su naišli na veliku oluju i brod je počeo da se ljulja. U stvari, samo što nije potonuo! Morate da bacite tri kartice u more kako brod ne bi potonuo.

Zatražite od svake grupe da **odluči čega će se odreći**. Objasnite da kasnije te stvari **neće moći** ponovo da uzmu. Pokupite kartice koje su „bačene u more“ i stavite ih na jednu gomilu.

4. Nastavite priču:

Napokon je oluja prošla. Svi su osetili olakšanje. Međutim, vremenska prognoza je najavila da se približava uragan kategorije 5 pravo prema brodu. Ako želite da preživite uragan, morate da bacite još tri karte u more! Zapamtite: nemojte bacati ono za šta mislite da će vam biti potrebno da biste preživeli u svojoj novoj zemlji.

Kao i ranije, prikupite te kartice i čuvajte ih na posebnoj gomili.

5. Nastavite priču:

Uragan vas je promašio za dlaku! Međutim, skoro smo stigli na novi kontinent. Svi su veoma uzbuđeni. Ali taman kad smo ugledali tlo na horizontu, ogroman talas se razbio o brod i napravio rupu u njemu. Morate dodatno da rasteretite brod! Bacite još tri kartice.

Prikupite i stavite te kartice na gomilu.

- Objavite da su **konačno** bezbedno stigli do novog kontinenta i da su spremni da izgrade novu zemlju. Zatražite od svake grupe da zalepi preostale kartice na list papira tako da svi mogu da zapamte šta su doneli na novi kontinent. Da li imate sve stvari koje su vam potrebne za preživljavanje? Da rastete i da se lepo razvijate?
- Zatražite od svake grupe da okači svoj list papira ispred prostorije i da objasni zbog čega je ponela to što je ponela u novu zemlju. Nakon svakog opisa, pitajte celu grupu: „Da li vam nedostaje nešto što vam je potrebno za da biste preživeli? Da biste rasli i razvijali se?“

Osvrt i ocena

- Osvrnite se na aktivnost tako što **ćete** postavljati pitanja poput ovih:
 - Šta vam se svidelo kod ove aktivnosti?
 - Kako ste **odlučili** bez čega možete? Šta je bilo neophodno?
 - Da li su neke odluke bile teške? Koje?
 - Da li je bilo neslaganja unutar grupe oko toga šta treba zadržati, a šta baciti u more? Kako ste rešili ta neslaganja?
 - Da li svi ljudi imaju iste potrebe? Ko može da ima **drugačije** potrebe?
 - Šta mislite o svojim **konačnim** izborima? Da li **ćete moći** da preživite u novoj zemlji? Da li **ćete moći** da rastete i da se razvijate kako treba?
 - Kako je vaša grupa **odlučila** šta da baci?
 - Da li vas je **konačni** rezultat iznenadio?
 - Kad biste ovu aktivnost morali da uradite ponovo, da li biste bacili neke druge stvari?
- Naglasite da se ljudska prava zasnivaju na ljudskim potrebama: stvari koje su svakom ljudskom biću potrebne da bi preživelo, raslo i razvijalo se kako treba i živelo dostojanstven život. Postavljajte pitanja poput ovih:
 - Da li ste imali ono što vam treba da preživite?
 - Da li ste imali ono što vam treba da biste rasli i razvijali se?
 - Koje stvari ste želeli da imate, ali ste **odlučili** da vam nisu neophodne?
- Naglasite da su svakom potrebna sva njegova ljudska prava! Neka su neophodna da bi preživeli, kao što je hrana, zdravstvena nega, **čista** voda i sklonište. Druga su neophodna da bi imali dobar život i razvijali se kako treba. Nikom nije dovoljno da samo preživljava. Pitajte:
 - Koje kartice predstavljaju stvari koje možda želimo, ali ne moramo da imamo da bismo preživeli?
 - Koje kartice predstavljaju stvari koje moramo da imamo da bismo **fizički** preživeli?
 - Koje kartice predstavljaju stvari koje su potrebne da bismo rasli i razvijali se kako treba?
 - Šta bi se desilo u toj novoj zemlji da nemate _____? (Odaberite nekoliko **različitih** primera sa kartica.)

Predlozi za naknadni rad

- Ova aktivnost je **odlična** za **korišćenje** nakon „Zekinih prava“, str. 141, koja uvodi ljudske potrebe kao osnov za ljudska prava.
- U aktivnosti koje se koriste za naknadni rad može da spada „Ustav za našu grupu“ str. 56, u kojoj se sa decom razgovara o donošenju demokratskih pravila.

Saveti za moderatora

- Veoma je važno da deca ne pretpostave iz ove aktivnosti da su neka ljudska prava manje važna od drugih i da se bez njih može. Prilikom osvrta naglasite **međusobnu** zavisnost prava.
- Naglasite da stvari koje su odbacili ne mogu ponovo da uzmu i da su stvari koje su zadržali potrebne da bi se izgradila nova zemlja, ne samo za preživljavanje dok ih neko ne „izbavi“.
- Neki predmeti su namerno dvosmisleni kako bi se stimulisala debata o tome šta definiše neophodni predmet (npr. neki mobilni telefon doživljavaju kao luksuz dok ga drugi vide kao neophodno sredstvo za komunikaciju).
- Maloj deci **će** možda biti teško da **razluče** šta je to što žele, a šta im treba. Pomozite im tako što **ćete** naglasiti šta **će** im biti potrebno da bi preživeli u novoj zemlji.

Varijacije

- Prilikom osvrta uporedite kartice koje su „bacili u more” tokom svake krizne situacije. Zatražite od dece da vam kažu koje razlike u izboru uočavaju.

prilike da dam svoje mišljenje

novac da trošim kako želim

čista voda

moj sopstveni krevet

kompjuter i internet pristup

pravedan tretman i nediskriminacija

čista životna sredina

mobilni telefon

koka kola i hamburger

prilike za odmor i igru

televizija i novine

prilike za praktikovanje religije

udoban dom

moderna odeća

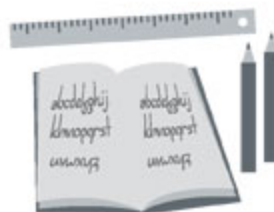
odmor na plaži

hranljive namirnice

zaštita od zlostavljanja

obrazovanje

lekari

bicikl

slatkiši

nakit

mp3 plejer ili diskman

topla odeća

roditelji

igračke i igre

lekovi i vakcine protiv zaraznih bolesti

demokratski izbori i vlada

sat

prilika da praktikujem svoje kulturne običaje i govorim svojim jezikom

Istupite korak napred

Svi smo mi jednaki – ali su neki jednakiji od drugih.

Teme	Opšta ljudska prava, diskriminacija, siromaštvo i socijalna izopštenost
Nivo složenosti	Nivo 2
Uzrast	10–13 godina
Trajanje	10–30 dece
Veličina grupe	Dramatizacija, simulacija, diskusija
Vrsta aktivnosti	60 minuta
Opis	Deca zamišljaju da su neko drugi i razmišljaju o nejednakosti kao razlogu za diskriminaciju i izopštenost.
Ciljevi	<ul style="list-style-type: none">• Podsticanje empatije prema drugima koji su različiti• Podizanje svesti o nejednakim šansama u društvu• Negovanje shvatanja koje su moгуće posledice pripadanja manjinskim grupama
Priprema	<ul style="list-style-type: none">• Prilagodite uloge „situacijama“ u svojoj grupi. Napravite karticu sa ulogom za svako dete.• Iskopirajte listove sa ulogama, isecite papire i presavijte.
Materijali	Kartice sa ulogama Spisak situacija Opciono: materijal za likovno izražavanje da se naprave nalepnice i/ili slike sa imenom

Izvor: *Prilagođeno iz Compass-a: Priručnik o obrazovanju mladih o ljudskim pravima (Savet Evrope, 2002), str. 217.*

Uputstva

1. Predstavite aktivnost tako što **ćete** pitati decu da li su ikada zamišljali da su neko drugi. Tražite da vam daju primere. Objasnite im da **će** u ovoj aktivnosti **takođe** zamišljati da su neko drugi, neko drugo dete koje je možda mnogo **drugačije** od njih.
2. Objasnite da **će** svako dobiti komadić papira sa svojim novim identitetom. Treba da ga **pročitaju** u sebi i da ne daju nikome da vidi ko su. Ako dete ne razume **značenje** neke **reči** na svojoj kartici, treba da podigne ruku i **sačeka** da moderator **dođe** do njega i objasni mu.
3. U ovom trenutku nemojte dozvoliti da postavljaju pitanja. Objasnite im da **čak** i ako ne znaju mnogo o takvoj osobi, treba samo da upotrebe maštu. Da biste pomogli deci da se užive u svoju ulogu, zatražite od njih da urade nekoliko konkretnih stvari da biste im približili ulogu. Na primer:
 - Dajte sebi neko ime. Napravite karticu sa tim imenom da biste se podsetili ko zamišljate da ste.
 - Nacrtajte se.
 - Nacrtajte sliku svoje **kuće**, sobe ili ulice.
 - Prošetajte po prostoriji **pretvarajući** se da ste ta osoba.
4. Da biste dodatno probudili maštu, pustite neku tihu muziku i zatražite od dece da sednu i zatvore **oči** i zamišljaju u tišini dok im **ćitate** nekoliko pitanja poput ovih:
 - Gde si **rođen/a**? Kako ti je bilo dok si bio/bila mali/mala? Kakva ti je bila porodica kada si bio/bila mali/mala? Da li je sada **drugačije**?
 - Kako ti sada izgleda svakodnevni život? Gde živiš? Gde ideš u školu?
 - Šta radiš ujutro? Popodne? **Uveče**?
 - Kakvih igara voliš da se igraš? Sa kim se igraš?
 - Kojim poslom se bave tvoji roditelji? Koliko **zarađuju mesečno**? Da li imate dobar životni standard?
 - Šta radiš tokom raspusta? Da li imaš ljubimca?
 - Šta te raduje? **Čega** se plašiš?
5. Zatražite od dece da budu potpuno tiha dok staju jedno iza drugog, kao na startnoj liniji. Kada se **poređaju**, objasnite im da **ćete** vi opisati neke stvari koje se mogu desiti detetu. Ako se izjava odnosi na tu osobu koju su oni zamislili, onda treba da istupe jedan korak napred. U suprotnom, ne smeju da se pomere.
6. **Pročitajte** jednu po jednu situaciju. Napravite pauzu **između** svake **rečenice** da biste deci ostavili vremena da istupe napred. Pozovite ih da se osvrnu oko sebe i pogledaju gde su ostala deca.
7. Na kraju aktivnosti, pozovite sve da sednu u poziciju koju su **konačno** zauzeli. Zatražite od svakog deteta po redu da opiše ulogu koja mu je dodeljena. Nakon što deca otkriju ko su, zatražite od njih da pogledaju gde se nalaze na kraju aktivnosti.

8. Pre početka osvrta, pobrinite se da svima bude jasno da se dramski prikaz završio. Zatražite od dece da zatvore oči i da ponovo budu ono što jesu. Objasnite im da ćete brojati do tri i da svako treba glasno da izgovori svoje ime. Na taj način završavate aktivnost i sigurni ste da deca nisu i dalje u svojoj ulozi.

Osvrt i ocena

1. Osvrnite se na aktivnost postavljajući pitanja poput ovih:
 - o Šta se desilo tokom ove aktivnosti?
 - o Koliko ti je lako ili teško bilo da odigraš svoju ulogu?
 - o Kako zamišljaš osobu koju igraš? Da li poznaješ nekog takvog?
 - o Kako si se osećao/la dok si se zamišljao/la kao takva osoba? Da li ta osoba imalo liči na tebe? Da li poznaješ ikoga takvog?
2. Povežite aktivnost sa problemima diskriminacije i društvene i ekonomske nejednakosti postavljajući pitanja poput ovih:
 - o Šta ste osećali – ili niste osećali – dok ste istupali korak napred?
 - o Ako ste često istupali korak napred, kada ste počeli da primećujete da se ostali ne pomeraju tako brzo kao vi?
 - o Da li se osoba koju ste zamišljali pomerila ili nije? Zbog čega?
 - o Da li ste osetili da nešto nije fer?
 - o Da li ono što se desilo tokom ove aktivnosti imalo liči na pravi život? Na koji način?
 - o Šta je to što nekim ljudima u našoj zajednici pruža više šansi nego drugima? Manje šansi?

Predlozi za naknadni rad

Za mnogu malu decu koncept stereotipa nije nešto što mogu lako da shvate. Povećajte šanse za učenje koje pruža ova aktivnost pomoću ostalih koji **takođe** razvijaju istu tu ideju, kao što je „Igra sa slikama”, str. 130; „Ko je iza mene”, str. 195; „Svetski letnji kamp”, str. 205; i „Zabderfilio”, str. 209.

Ideje za delanje

Porazgovarajte sa decom o tome ko u njihovoj zajednici ima **veće** ili manje šanse. Koji prvi koraci bi mogli da se preduzmu da bi svi imali približno iste šanse? Da li postoje nejednakosti u okviru grupe ili zajednice koje deca mogu da isprave?

Saveti za moderatora

- Napravite sopstvene kartice sa ulogama! Ove koje se ovde nude su samo primeri. Što bliže vaše kartice odražavaju svet u kome vaša deca žive, to će više naučiti iz ove aktivnosti.
- Prilagodite i uloge kako biste izbegli neprijatne situacije za neko dete čija lična situacija može da bude suviše slična onoj u ulozi koju je dobio.
- Budući da moderator ne može uvek da zna kakva je lična situacija svakog deteta, neko dete se može uznemiriti ili previše emotivno doživeti neku od uloga. Moderator mora da bude veoma obazriv tokom ove vežbe i da obrati naročitu pažnju na decu koja nakon aktivnosti ne uspeju da izađu iz uloge i koja se ponašaju neobično. U tom slučaju, moderator treba da pokuša da popriča sa tim detetom posebno.
- Veoma je važno da deca budu tiha kada dobiju svoju ulogu, zamišljaju kakav je život osobe koju će predstaviti i iskoračuju napred u skladu sa tim kakav je život te osobe. Ne samo da se tako stvara neizvesnost u vezi sa identitetom tog deteta, već tišina omogućuje koncentrisanje na ulogu i izbegava se ometanje, a omogućuje uživanje u ulogu.
- Vodite računa o tome da svako dete dobije priliku da govori tokom osvrta. Ova aktivnost može da izazove jake emocije, a što više dece dobije priliku da se izrazi i da ispolji svoje emocije, to će više smisla ona imati. Provedite više vremena na osvrta ako je to potrebno.
- Ova aktivnost može lako da se izvede napolju ili u velikoj prostoriji. Neka deca ostanu u svojim konačnim pozicijama kada otkriju koje su im uloge, budući da je maloj deci potrebna vizuelna predstava da bi uvideli razliku i povezali je sa ulogom te osobe. Međutim, da biste bili sigurni da deca mogu da čuju jedni druge i šta se govori tokom osvrta, ili ih uvedite u krug ili izvedite iz njega.
- Moć ove aktivnosti leži u uticaju koji ima uviđanje kako se udaljenost između učesnika povećava, naročito na kraju. Da bi se povećao uticaj, odaberite uloge koje odražavaju realnosti u kojima i ta deca žive. Prilagodite uloge tako da samo nekoliko njih može da istupi napred (npr. mogu da odgovore sa „Da”).

- Tokom osvrta i ocene posebno ispitajte kako su deca znala kakav je život osobe čiju ulogu su dobili da igraju. Da li su do toga došli putem ličnog iskustva ili pomoću drugih izvora informacija (npr. druge dece, odraslih, knjiga, medija, šala)? Provocirajte ih da ispitaju da li su njihovi izvori informacija pouzdani. Na taj način možete i da ih upoznate sa tim kako funkcionišu stereotipi i predrasude.
- Deca su obično svesna da drugi imaju manje ili više u materijalnom smislu nego oni. Međutim, deca često ne mogu da vide sopstvene privilegije. Ova aktivnost može da pomogne deci da svoj život osmotre iz šireg ugla.

MATERIJAL ZA RAD: KARTICE SA ULOGAMA

Napomena za moderatora: Napravite sami svoje kartice! Što bliže one odražavaju iskustva dece u vašoj grupi, to će biti delotvornije! Ovo su samo primeri.

Imaš osam godina. Ti i tvoja dva brata živite u lepoj kući sa velikim dvorištem i bazenom. Tvoj tata je direktor banke u tvom gradu. Tvoja mama vodi računa o kući i porodici.	Rođen/a si u ovom gradu, ali su ti se roditelji preselili iz Azije. Oni vode lep restoran i živite u prostorijama iznad restorana zajedno sa tvojom sestrom. Ti i ona pomažete u restoranu posle škole. Imaš trinaest godina.
Imaš deset godina. Živiš na selu. Tvoj tata je zemljoradnik, a mama se brine o kravama, guskama i kokoškama. Imaš tri brata i jednu sestru.	Ti si jedinac/jedinica. Živiš sam/a sa mamom u stanu u gradu. Tvoja mama radi u fabrici. Veoma ti dobro ide muzika i ples. Imaš devet godina.
Ti si Rom koji ima dvanaest godina. Živiš na kraju malog sela u kućici bez kupatila. Imaš šestoro braće ili sestara.	Rođen/a si sa invaliditetom i moraš da koristiš invalidska kolica. Živiš u stanu u gradu sa roditeljima i dve sestre. Tvoji roditelji su nastavnici. Imaš dvanaest godina.
Imaš jedanaest godina. Živiš u sirotištu od kad si bio/bila beba. Ne znaš ko su ti roditelji.	Imaš devet godina i imaš identičnog blizanca. Živite u stanu u gradu sa mamom koja radi u robnoj kući. Tvoj tata je u zatvoru.
Imaš devet godina i jedinac/jedinica si. Živiš u zgradi u gradu sa svojim roditeljima. Tvoj tata radi na građevini a mama dostavlja poštu. Veoma ti dobro idu sportovi.	Ti i tvoji roditelji ste došli u ovu zemlju da biste se sklonili od rata koji se dešava u tvojoj rodnoj zemlji u Africi. Sada imaš jedanaest godina i ovde si tri godine, od svoje devete godine. Ne znaš kada ćeš se vratiti kući.
Imaš trinaest godina i najstarije si od šestoro dece. Tvoj tata vozi kamion i često nije kod kuće, a mama je konobarica koja često mora da radi do kasno uveče. Moraš često da čuvaš mlađu braću i sestre.	Tvoji roditelji su se razveli kada si ti bio/bila beba. Sada imaš dvanaest godina. Živiš sa mamom i njenim dečkom. Vikendom idete kod tate i njegove nove supruge i njihovo dvoje male dece.
Imaš jedanaest godina. Živeo/la si kod nekoliko staratelja od kad si bio/bila mali/mala jer tvoji roditelji nisu mogli da vode računa o tebi. Tvoji staratelji su dobri. U istoj maloj kući sa tobom živi još četvoro dece o kojoj se oni staraju.	Imaš osam godina. Ti i tvoja sestra živite sa babom i dedom u malom gradu u unutrašnjosti. Tvoji roditelji su razvedeni i mama radi kao sekretarica u gradu. Tatu retko vidate.
Imaš poteškoće u učenju zbog kojih zaostaješ dva razreda u školi. Imaš deset godina i viši/viša si od ostale dece koja imaju samo osam godina. Tvoji roditelji rade toliko da nemaju mnogo vremena da ti pomognu oko domaćeg.	Mama ti je umrla kada si se ti rodio/rodila. Tata se ponovo oženio i sada živiš sa njim i maćehom i njene dve ćerke. Imaš osam godina, a one su tinejdžerke. Tvoj tata je advokat.
Imaš osam godina i najmlađe si od troje dece. Tvoja porodica živi u malom stanu u velikom gradu. Tvoj tata je mehaničar, ali trenutno nema posla, tako da nemate mnogo novca. Ali tvoj tata ima više vremena da se igra s tobom.	Imigrirao/la si u ovu zemlju kao beba. Sada imaš deset godina. U tvom komšiluku živi još mnogo imigranata, a tvoj tata tu ima prodavnicu. Govoriš i jezik koji se govori u tvojoj zemlji i u ovoj u koju ste došli i često prevodiš za mamu i baku.
Imaš jedanaest godina. Živiš u selu u unutrašnjosti sa roditeljima i mlađim bratom i sestrom. Tvoji roditelji imaju pekaru. Tebe ponekad zadirkuju zato	Imaš astmu i morao/morala si mnogo da izostaneš iz škole jer si bio/bila bolestan/bolesna, naročito tokom zime. Mnogo vremena provodiš kod kuće u krevetu gledajući TV, surfujući

što si debeo/debela.

po internetu i igrajući „gejmboj“. Usamljen/a si jer tvoji roditelji rade. Imaš trinaest godina.

Ti si dete američkog ambasadora u tvojoj zemlji. Ideš u internacionalnu školu. Nosiš debele naočare i malo zamuckuješ. Imaš jedanaest godina.

Ti i tvoj stariji brat ste veoma talentovani za matematiku, fiziku, jezike i, u suštini, mnoge stvari. Tvoji roditelji su univerzitetski profesori. Stalno te šalju na te specijalne kurseve i kampove da bi se pripremio/la za takmičenja.

IZJAVE

Situacije i događaji

Pročitajte ove situacije naglas. Nakon što pročitate svaku situaciju, deci ostavite vremena da istupe i vide gde su u odnosu na druge.

1. Ti i tvoja porodica uvek imate dovoljno novca koliko vam je potrebno.
2. Živiš na lepom mestu i imaš telefon i televizor.
3. Ne zadirkuju te i ne isključuju iz društva zato što se razlikuješ po izgledu ili imaš invaliditet.
4. Tvoji ukućani te pitaju za mišljenje kada je reč o velikim odlukama koje se odnose i na tebe.
5. Ideš u dobru školu i učestvuješ u vannastavnim aktivnostima i sportskim klubovima.
6. Imaš dodatne časove muzike i crtanja posle škole.
7. Ne plašiš se da će te zaustaviti policija.
8. Živiš sa odraslima koji te vole i uvek prema tebi postupaju sa najboljim namerama.
9. Nikada se nisi osetio/la diskriminisano zbog toga odakle su ti roditelji, kakvo imaš poreklo, kojoj religiji ili kulturi pripadaš.
10. Ideš na redovne preglede kod lekara i zubara, čak i kada nisi bolestan/bolesna.
11. Ti i tvoja porodica idete na odmor jednom godišnje.
12. Možeš da pozoveš prijatelje na večeru ili da prespavaju kod tebe.
13. Kada porasteš, moći ćeš da ideš na fakultet ili da odabereš kojim ćeš se poslom baviti.
14. Ne plašiš se da će te neko zadirkivati ili napasti na ulici, u školi ili tamo gde živiš.
15. Obično na TV-u i na filmu vidiš ljude koji izgledaju i žive isto kao i ti.
16. Ti i tvoja porodica odlazite u bioskop, zoološki vrt, muzej, u prirodu ili na druga zabavna mesta barem jednom mesečno.
17. Tvoji roditelji i babe i dede, pa čak i prababe i pradede su svi rođeni u ovoj zemlji.
18. Dobijaš novu odeću i obuću kada god ti treba.
19. Imaš mnogo vremena za igru i prijatelja sa kojima se igraš.
20. Imaš pristup računaru i možeš da koristiš internet.
21. Cene te zbog onoga što umeš da uradiš i podstiču da razvijaš svoje sposobnosti.
22. Misliš da ćeš imati srećnu budućnost kada odrasteš.

Bitka za pomorandžu

Da li ovo može biti situacija u kojoj svi dobijaju?

Teme	Mir
Nivo složenosti	Nivo 1
Uzrast	8–13 godina
Trajanje	30 minuta
Veličina grupe	4–24 dece
Vrsta aktivnosti	Grupno takmičenje i razgovor
Opis	Deca se bore da zadrže pomorandžu i razgovaraju o tome kako se rešavaju sukobi.
Ciljevi	<ul style="list-style-type: none">• Razgovor o potrebi da se komunicira u konfliktnim situacijama• Da se razmotre strategije za rešavanje sukoba
Priprema	<ul style="list-style-type: none">• Ne treba
Materijali	<ul style="list-style-type: none">• Jedna pomorandža

Uputstva

1. Objasnite da će jedna grupa igrati „Igru pomorandže“. Podelite decu u dve grupe. Zatražite od grupe A da **izađe** i sačeka vas. Kažite grupi B da je u ovoj aktivnosti njihov cilj da uzmu pomorandžu jer im je potreban njen sok da bi napravili sok od pomorandže.
2. **Izađite** i kažite grupi A da je njihov cilj u ovoj aktivnosti da uzmu pomorandžu jer im je potrebna pomorandžina kora da bi napravili kolač sa pomorandžom.
3. Spojite obe grupe unutra i kažite svakoj grupi da sedne u red tako da budu okrenuti jedni prema drugima.
4. Kažite grupama da imaju tri minuta da uzmu ono što im treba. Naglasite da ne smeju da koriste nasilje da bi dobili šta žele. Zatim stavite jednu pomorandžu **između** dve grupe i kažite „Sad“.

Obično neko uzme pomorandžu i jedna grupa će je imati, a kako će se grupe izboriti sa tom situacijom biće iznenađenje. Ponekad grupe pokušavaju da pregovaraju kako bi podelile pomorandžu na pola. Ponekad uopšte ne pregovaraju. Ponekada grupa dodatno komunicira i otkriju da su im potrebni drugačiji delovi pomorandže; neko iz grupe će oguliti pomorandžu i uzeti deo koji mu treba. Nemojte se mešati.

5. Nakon tri minuta kažite: „Stop“ ili „Vreme je isteklo“.

Osvrt i ocena

1. Osvrnite se na ovu aktivnost tako što **ćete** postaviti pitanja poput ovih:
 - Da li je vaša grupa dobila šta je želela pre nego što su istekla tri minuta?
 - Koji cilj je imala vaša grupa?
 - Kakav je bio ishod sukoba oko pomorandže?
 - Šta ste uradili da biste postigli takav ishod?
 - Zbog čega je važno da ljudi komuniciraju kako bi razrešili sukobe?
 - Da li ljudi uvek međusobno komuniciraju kada su u sukobu? Zbog čega da ili ne?
 - Da li ljudi uvek žele istu stvar u nekom sukobu?
 - Da li ste se ikada našli u sličnim situacijama? Kakav je bio ishod?
2. Povežite aktivnost sa ljudskim pravima tako što **ćete** postaviti pitanja poput ovih:
 - Koja ljudska prava su **povređena** u ovom sukobu?

Predlozi za naknadni rad

- Aktivnost „Kako da se izbacimo od nasilja“, str. 133, **takođe** se bavi rešavanjem sukoba .
- Za nekoliko aktivnosti **takođe** su potrebni pregovori: „Zauzmite dvorac“, str. 89; „Keks čudovište“, str. 95; „Dolaze nevidljivi“, str. 171.

Ideje za delanje

Razradite ideje o tome kako da se ponašate u **slučaju** sukoba u grupi. Napravite spisak ideja u obliku tabele i **okačite** ga negde u prostoriji.

Saveti za moderatora

- Nakon tri minuta, uzmite pomorandžu ili ono što je ostalo od nje da ne bi **odvrćala** pažnju tokom osvrta.
- Tokom sukoba treba da se trudite da ne **utičete** na rezultate ali vodite **računa** o tome da deci napomenete da ne smeju da se služe nasiljem da bi dobili šta žele.
- **Prilagođavanje** za **veće** grupe: Napravite **četiri** grupe umesto dve i napravite dve „Bitke za pomorandžu“ istovremeno. Jednostavno napravite dve grupe A i 2 grupe B i dajte ista uputstva koja smo gore naveli. Neka grupa A sedne nasuprot grupe B, a druga grupa A neka sedne nasuprot druge grupe B; stavite jednu pomorandžu **između** svakog seta od dve grupe. **Počnite** i završite aktivnost u isto vreme. Možda će biti interesantno da se porazgovara o **različitim** procesima i rezultatima svake „Bitke“.

Mi smo porodica

Teme	Diskriminacija, porodica, rod
Nivo složenosti	Nivo 2
Uzrast	8–10 godina
Trajanje	60 minuta
Veličina grupe	8–30 dece
Vrsta aktivnosti	Crtež, diskusija
Opis	Pomoću slika i crteža, deca razgovaraju o različitim konceptima i strukturama „porodice“.
Ciljevi	<ul style="list-style-type: none">• Promovisanje različitosti i tolerancije prema različitosti• Da se deca nateraju da razmisle o različitim načinima vaspitanja i razmišljaju o definiciji porodice• Da se porazgovara o diskriminaciji dece koja imaju „neobičan“ sastav porodice• Da se ispita veza između porodice i ljudskih prava
Priprema	<ul style="list-style-type: none">• Pripremite set ilustracija/fotografija koje predstavljaju različite porodične šeme za svaku malu grupu (npr. jedan roditelj, klasična šema, istopolni parovi, mešovite porodice, usvojena deca, velike porodice u kojima živi nekoliko generacija).
Materijali	<ul style="list-style-type: none">• Primerici slika za svaku malu grupu dece

Uputstva

1. Uvedite aktivnost tako što ćete objasniti da ona ispituje mnoge **različite načine** na koje se **poistovećujemo** sa ljudima za koje smatramo da su nam porodica. Naglasite da ne žive sva deca u istim vrstama porodice.
2. Zatražite od svakog deteta da nacrti porodicu u kojoj živi (tj. za razliku od porodice od koje su možda odvojeni, kakvu bi želeli da imaju, kakvu su nekad imali, itd.). Podstaknite ih da **uključe** detalje o svojoj porodici ako žele (npr. ime, godište, pol svake osobe).
3. Tražite od dece da porazgovaraju o drugim vrstama porodica za koje znaju. Neka predstave crteže svojih porodica.
4. Zajedno, razmislite i napravite spisak koliko god možete vrsta porodica. Pomenite neke o kojima nije **već** bilo reči.
5. Podelite decu u male grupe od po 4 ili 5 i svakoj grupi dajte po primerak ilustracija/fotografija koje ste ranije pripremili. Tražite od svake grupe da porazgovara o osnovnim razlikama ili šta je **"neobično"** u vezi sa svakom porodicom. Zatražite od grupa da porazgovaraju i o svojim grupama i da vide da li su **slične** ili **različite** u odnosu na neku od slika koje su dobili.

Osvrt i ocena

1. Osvrnite se na aktivnost tako što ćete postaviti pitanja poput ovih:
 - Šta se desilo u toku ove aktivnosti?
 - Koliko je bilo lako ili teško da se nacrti i predstavi vaša porodica?
 - Da li su vas iznenadili crteži druge dece? Zbog čega?
 - Da li vas je iznenadila još neka slika porodica? Zbog čega?
 - Šta ste **naučili** o porodicama?
 - Šta mislite kako se deca **osećaju** kada je njihova porodica „**drugačija**“?
 - Na koji **način** možete da pružite podršku toj deci?
2. Povežite aktivnost sa ljudskim pravima tako što ćete postavljati pitanja poput ovih:
 - Da li sva deca imaju pravo da žive u porodici?
 - Da li je život u porodici važan? Zbog čega jeste ili nije?
 - Koja deca možda ne žive u porodici? Gde ona žive?
 - Ko vodi **računa** o tome da se poštuju sva prava te dece?
 - Da li poznajete neku takvu decu? Na koji **način** možete da pružite podršku toj deci?

Predlozi za naknadni rad

- Aktivnost „Ko će da odluči?“, str. 198, pozabavite se pitanjima o tome kako porodice žive zajedno i donose odluke.

- Još nekoliko aktivnosti se bavi stereotipnim **očekivanjima**: „Igre slikama“, str. 130; „Ko je iza mene?“, str. 195; „Svetski letnji kamp“, str. 205.

Ideje za delanje

- Organizujte niz poseta lokalnom sirotištu ili domu za socijalnu zaštitu i napravite grupe za razgovor ili prijateljstvo sa tamošnjom decom.
- Ako u lokalnoj zajednici postoje inicijative „Usvojite babu ili dedu“ ili „Usvojite roditelja“, možda će neka deca poželeti da se **uključe** u njihove aktivnosti.
- Neka deca će možda poželeti da osnuju svoju sopstvenu inicijativu „Usvojite brata ili sestru“, koja može da se uvede u lokalnoj školi ili zajednici.

Saveti za moderatora

- Vodite **računa** o tome da se deca udobno **osećaju** i da ih niko ne zadirkuje zbog toga što žive u porodicama koje su **neobične** ili **drugačije**. Tokom cele vežbe naglašavajte toleranciju, **osećanja** i vrednosti koje imaju veze sa onim što čini porodicu.
- Važno je da poznajete **porodične** situacije dece u svojoj grupi i da prilagodite aktivnost tako da ne postidite neko dete ili ne prouzrokuje da se nelagodno **oseća** zbog svoje situacije.
- Pre **izvođenja** ove vežbe, **pročitajte** informacije o „Porodici i alternativnoj nezi“, str. 240. Ideje o **različitim** vrstama porodice i **porodičnih** struktura koje vam mogu pomoći u ovoj aktivnosti možete **pronaći** i ovde.

Prilagođavanje

Da biste skratili ovu aktivnosti, razmislite o tome da li možete da je sprovedete bez **korišćenja** dodatnih slika porodica. Kada delite decu u manje grupe, možete da zatražite samo da razgovaraju i kažu nešto više o crtežima svojih porodica bez **uvođenja** novih. Međutim, i dalje je važno da porazgovarate i da pomenete druge vrste porodica koje možda nisu zastupljene u grupi.

Šta mi se sviđa i šta radim

To nije uvek isto!

Temе	Diskriminacija, porodica, rodna ravnopravnost
Nivo složenosti	Nivo 2
Uzrast	8–13 godina
Trajanje	45 minuta
Veličina grupe	8–20 dece
Vrsta aktivnosti	Izražavanje preferenci, diskusija
Opis	Deca navode šta im se sviđa , šta im se ne sviđa ili šta im se možda sviđa što smatraju da je „primereno“ ili „neprimereno“ za njihov pol. Zatim razgovaraju o rodnim stereotipima i povezuju ih sa ljudskim pravima.
Ciljevi	<ul style="list-style-type: none">• Da se otkriju sopstvene sposobnosti i znanja, kao i sposobnosti i znanja drugih• Prepoznavanje uticaja rodnih stereotipa
Priprema	<ul style="list-style-type: none">• Opciono: odštampane primerke upitnika.
Materijali	<ul style="list-style-type: none">• Papir i olovkeOpciono: odštampani primerci upitnika

Uputstva

1. Uvedite temu uloga polova tako što **ćete** pitati: „Da li postoje neke vrste ponašanja i aktivnosti koje su *za devojčice* ili koje su *za dečake*?“ i navedite decu da daju primere.
2. Dajte deci listove papira i olovke. Zatražite im da zapišu **sledeće**:
 - Na vrhu papira da napišu da li su **dečak** ili **devojčica**.
 - Navedite **četiri** stvari koje radite i volite da radite, a za koje se smatra da su „primerene tvom polu“.
 - Navedite **četiri** stvari koje radite ali koje ne volite da radite, a za koje se smatra da su „primerene tvom polu“.
 - Navedite **četiri** stvari koje ne radite i ne biste voleli da radite, a za koje se smatra da su „primerene suprotnom polu“.
 - Navedite **četiri** stvari koje ne radite, ali biste baš voleli da radite, a za koje se smatra da su „primerene suprotnom polu“.
3. Zatražite od dece da podele neke od svojih odgovora na svako od pitanja i zapišite ih u tabelu poput ove u nastavku teksta.

	Radim i volim	Radim ali ne volim	Ne radim i ne želim da radim	Ne radim, ali bih voleo/la da radim
Devojčice				
Dečaci				

Osvrt i ocena

1. Osvrnite se na aktivnost tako što **ćete** postavljati pitanja poput ovih:
 - Da li su vas iznenadile neke stvari koje neko voli da radi i koje ne voli da radi?
 - Pogledajte spisak stvari koje bi deca volela da rade ali ne rade. Da li **primećujete** neki šablon?
 - Šta se dešava **devojčici** koja radi „stvari za dečake“? **Dečaku** koji radi „stvari za devojčice“? Zbog čega se to dešava?
 - Kako bi odrasli iz vaše porodice odgovorili na ova **četiri** pitanja?
 - Da li **članovi** tvoje porodice imaju iste ideje o tome šta je „primereno“ za muškarce i **dečake** ili za žene i **devojčice**?
 - Kako **stičemo** ideje o tome šta je „primereno“ za muškarce i **dečake** ili žene i **devojčice**?
2. Povežite ovu aktivnost sa ljudskim pravima tako što **ćete** im postavljati pitanja poput ovih:
 - Na koji **način ograničavanje** onoga šta **dečaci** i **devojčice** smeju da rade **utiče** na njih kao pojedince? Kako bi to moglo da **utiče** na porodicu? Na društvo?
 - Da li smatrate da se rodne uloge (ili stereotipi) menjaju? Ako da, na koji **način**?
 - Da li ste ikada pokušali da se usprotivite rodnim ulogama? Šta se desilo?

- Zbog čega rodne uloge/stereotipi ograničavaju ljudska prava neke osobe?
- Šta možemo da uradimo da bismo se usprotivili rodnim ulogama u grupi?

Predlozi za naknadni rad

- Ostale aktivnosti koje se bave rodnim ulogama/stereotipima: „Jednom davno...“, str. 125, i „Dečaci ne plaču“, str. 78.
- Aktivnost „Reči koje povređuju“, str. 202, ispituje verbalno povređivanje zasnovano na rodnim stereotipima, kao i ostale vrste uvreda.

Ideje za delanje

- Porazgovarajte sa decom o nekim stvarima za koje oni misle da spadaju u kategoriju „Ne radim, ali bih voleo/la da radim“. Pomozite im da pronađu prilike u grupi da se okušaju u nekim od tih aktivnosti u okruženju koje ih ne osuđuje.

Saveti za moderatora

- Podstaknite decu da u „aktivnosti primerene tvom polu“ uključite očekivane vrste ponašanja i fizičkog izgleda (npr. da voliš lepu odeću, tračarenje, da lako zaplačeš, da koristiš ružne reči, da se biješ).
- Alternativa: Neka deca će možda oklevati ili će im biti neprijatno da otkriju da vole da rade stvari za koje neki smatraju da su „neprimerene“. Da biste to izbegli možete: 1) da prikupite papiriće, da ih promešate i zatražite od dece da pročitaju anonimne odgovore dece bilo kog pola; 2) da podelite decu u male grupe koje se sastoje samo od dečaka ili samo od devojčica i da im zatražite da odgovaraju na ova pitanja zajedno kao grupa; 3) da koristite odštampani obrazac sa pitanjima.
- Ako je primereno za tu grupu, uvedite reč „stereotip“ i porazgovarajte o tome šta ona znači, navedite decu da vam daju primere iz grupe. Porazgovarajte o tome kako stereotipi mogu da ograniče nečija ljudska prava.
- Kada pitate šta se dešava deci koja se ne uklapaju u rodne stereotipe, pitajte ih kakvim imenima ovu decu nazivaju i porazgovarajte o tome kakav uticaj imaju ove reči (npr. „sekapersa“, „muškarača“, „peško“).

Koja je tvoja pozicija?

Glasajte nogama!

Teme	Opšta ljudska prava, učešće
Nivo složenosti	Nivo 1
Uzrast	8–13 godina
Trajanje	30–40 minuta
Veličina grupe	6–12 dece
Vrsta aktivnosti	Razgovor uz kretanje
Opis	Deca zauzimaju fizičku poziciju u prostoriji i objašnjavaju i potkrepljuju svoja mišljenja.
Ciljevi	<ul style="list-style-type: none">• Da se produbi shvatanje učešća• Da se razviju veštine slušanja• Da se razviju veštine diskutovanja i argumentovanja
Priprema	<ul style="list-style-type: none">• Podelite prostoriju na dva dela i stavite znakove SLAŽEM SE i NE SLAŽEM se na suprotne strane.• Napišite izjave o kojima će se diskutovati na konferencijsku tablu (flipčart), po jednu na svaki list i stavite na jednu liniju nasred sobe.
Materijali	<ul style="list-style-type: none">• Konferencijska tabla i olovke• Kanap ili kreda• Papir i markeri

Izvor: Prilagođeno iz Evropske konvencije o ljudskim pravima, Stanovišta za nastavnike, Mark Tejlor, Savet Evrope, 2002.

Uputstva

1. Objavite deci da vas zanima njihovo mišljenje o nekim važnim pitanjima. Objasnite da **ćete pročitati** neku izjavu, a da oni, svako za sebe, treba da **odluče** da li se sa njom slažu ili ne, a zatim da stanu u deo prostorije gde vide poster koji se odnosi na njih. Cilj će biti da se ubede ostala deca da promene njihovo mišljenje i stanovište.
 - o Niko ne sme da progovori dok svi ne zauzmu poziciju.
 - o Što se više slažete ili ne slažete sa izjavom, to se više udaljite od centra.
 - o Niko ne može da ostane na srednjoj liniji, ali ako ne možete da se **odlučite** ili vas zbunjuje pitanje, ostanite blizu sredine sa jedne ili druge strane.
2. Pokažite deci prvu izjavu i **pročitajte** je naglas. Zatim im kažite da **odluče** šta misle o njoj i da zauzmu poziciju.
3. **Sačekajte** dok svi ne zauzmu poziciju. Zatim pitajte po nekoga sa obe pozicije zbog čega su stali na **različite** strane.
4. Nakon što im ostavite dovoljno vremena za diskusiju, ponudite svakome da promeni poziciju ako želi. Ako nekoliko njih to uradi, pitajte ih koji argument ih je naterao da promene mišljenje. Nastavite isti proces za sve izjave.

Osvrt i ocena

1. Osvrnite se na aktivnost tako što **ćete** postavljati pitanja poput ovih:
 - o Da li vam se svidela ova vežba?
 - o Da li vam je bilo teško da u nekim **slučajevima** zauzmete stav? U kojim?
 - o Da li ste ikada promenili poziciju? Šta vas je nateralo da to učinite?
 - o Da li su neke izjave bile komplikovanije od nekih drugih?
 - o Da li postoje neke izjave oko kojih još uvek niste sigurni?
 - o Da li biste želeli da o nekim pitanjima dodatno porazgovarate?
 - o Da li ste **naučili** nešto novo **pomoću** ove aktivnosti? Ako jeste, šta?
2. Povežite ovu aktivnost sa pravom na **učešće** tako što **ćete** postaviti pitanja poput ovih:
 - o Da li ste uvideli neku vezu između ovih pitanja?
 - o Da li imate priliku da **učestvujete** u donošenju odluka u svojoj porodici? Svom odeljenju ili školi? U svojoj zajednici? U nekoj drugoj situaciji u životu?
 - o Naglasite da je **učešće** važno pravo svakog deteta i **pročitajte** im član 12. KPD. Da li možete da se setite nekih novih oblasti u kojima biste mogli da **učestvujete**?
 - o Šta mislite, zbog čega je pravo na **učešće** važno za decu?

Predlozi za naknadni rad

- Na kraju razgovora, podelite decu u grupe od po troje ili **četvoro** i svakoj grupi dajte primerke izjava koje ste koristili tokom ove aktivnosti. Zatražite od svake grupe da preformuliše izjave tako da svi mogu da se slože sa njima. Uporedite njihove izjave.
- Aktivnosti „Ustav za našu grupu“, str. 56, ili „Svaki glas je bitan“, str. 103, naglašavaju aktivno učešće u demokratskom procesu.

Ideje za delanje

- Podstaknite decu da **pronađu načine da učestvuju**, npr. da govore o onome što iz zabrinjava u školi ili grupama, da pišu pisma **političarima** o lokalnim problemima koji iz zabrinjavaju.
- Zatražite od dece da napišu **članak** u kome će izraziti svoje mišljenje o nekim situacijama u svom životu (npr. porodici, organizaciji, odeljenju, školi, opštini). Objavite to u obliku grupnih novina ili na oglasnoj tabli.

Saveti za moderatora

- Vodite **računa** o tome da sva deca, **čak** i ona koja ne vole mnogo da govore, dobiju priliku da izraze svoje mišljenje. Možete da prozovete tišu decu da izraze svoje mišljenje.
- Treba da **ograničite** koliko vremena **ćete** provesti **razgovarajući** o svakoj izjavi kako se aktivnost ne bi previše odužila.
- Da deca ne bi izgubila koncentraciju, ponudite im da se protegnu malo ili uradite neku vežbu za podizanje energije između pitanja.

Prilagođavanje za stariju decu

- Napravite gradaciju mišljenja (npr. slažem se u potpunosti, donekle se slažem, donekle se ne slažem, uopšte se ne slažem).

Varijacije

- Smislite izjave koje su relevantne za vašu lokalnu situaciju i koje su deci poznate.
- Smislite izjave koje se odnose na bilo koje druge teme iz oblasti **dečjih** prava (npr. pravo na udruživanje, jednakost, informacije, životno okruženje, porodicu i alternativnu brigu).

PRIMERC IZJAVA

- Sva deca, **čak** i **najmlađa**, imaju pravo da izraze svoje mišljenje o stvarima koje ih se **tiču**.
- Deca nemaju pravo da **učestvuju** u donošenju odluka u okviru porodice. Roditelji najbolje znaju šta je najbolje za decu.
- Za decu može da bude opasno da izraze svoje mišljenje o problemima u školi.
- Samo deca koja vole da **pričaju** ili starija deca mogu da **učestvuju** u donošenju odluka.
- Svako dete može da **učestvuje** u školskom parlamentu / **đačkom** savetu i da ima ista prava.
- Deca koja su imala problema sa zakonom gube svoja prava da **učestvuju** u bilo kom procesu donošenja odluka.
- Nemaju sva deca isto pravo da **učestvuju**. Siromašna deca ne mogu da **učestvuju** jednako kao i ostala.
- **Učestvovanje** u školi **znači** da mnogo **pričate** na **času**.
- Ako su **nećiji** roditelji razdvojeni ili razvedeni, deca imaju pravo da izraze svoje mišljenje u pravnom postupku.